

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Karel Turek

Mikroregion Jestřebí hory – periferie nebo ne?

Bakalářská práce

Praha 2007

Vedoucí bakalářské práce: Doc. RNDr. Ivan Bičík, CSc.

Prohlášení a poděkování:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité zdroje dat a podkladů.

Na tomto místě bych také rád poděkoval svému vedoucímu práce Doc. RNDr. Ivanu Bičíkovi, CSc. za cenné připomínky a ochotu při zpracování mé bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat rodičům a všem přátelům, kteří mě při tvorbě bakalářské práce podporovali.

Jaroslav Jurek

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Přehled literatury.....	7
1.2 Metodický rozbor a struktura práce.....	9
2. Teoretická a obecná problematika perifernosti	10
2.1 Jádru jako protiklad periferie.....	10
2.2 Co je to periferie?.....	11
2.3 Vztah jádro – zázemí.....	12
2.4 Problematika perifernosti na území Česka.....	17
2.4.1 Vývoj perifernosti a periferních regionů na našem území od minulosti do současnosti.....	17
2.4.2 Výzkumné práce zabývající se problematikou perifernosti.....	19
3. Geografická poloha a charakteristika základních složek modelového území	21
3.1 Geografická poloha a vznik mikroregionu.....	21
3.2 Přírodní prostředí.....	21
3.3 Sídlní struktura.....	22
3.4 Obyvatelstvo.....	23
3.4.1 Vývoj počtu obyvatel.....	23
3.4.2 Věková struktura obyvatelstva.....	25
3.4.3 Vyjíždka do zaměstnání.....	26
3.5 Hospodářství a dopravní infrastruktura.....	27
3.6 Cestovní ruch a rekreace.....	29
4. Vymezení periferních oblastí v mikroregionu Jestřebí hory	31
4.1 Stanovení hypotéz.....	31
4.2 Metodologie vymezení periferních území.....	31
4.2.1 Datová základna.....	32
4.2.2 Pojmy a ukazatele.....	32
4.2.3 Popis metod.....	34
4.3 Výsledky a posouzení hypotéz.....	35
4.4 Hodnocení vývoje modelového území k celkovému vývoji okresu Trutnov a celého Česka z hlediska perifernosti.....	38
5. Vymezení spádových subregionů v modelovém území	40
5.1 Použitá metoda.....	40
5.2 Spádové subregiony.....	41
5.3 Hierarchizace středisek.....	43
6. Závěr	45
7. Použité zdroje dat	47
7.1 Seznam literatury.....	47
7.2 Statistické, mapové a jiné podklady.....	48
7.3 Internetové odkazy.....	49

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Členění jádrových, semiperiferních a periferních oblastí

Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých obcích

Tabulka č. 3: Vyjíždka obcí v modelovém území

Tabulka č. 4: Sektorová struktura hospodářství v modelovém území

Tabulka č. 5: Vybrané ukazatele pro hodnocení obcí modelového území

Tabulka č. 6: Spádové subregiony v modelovém území

Seznam grafů a kartogramů

Graf č. 1: Věková struktura obyvatelstva okresu Trutnov a modelového území v roce 2001

Kartogram č. 1: Výsledné vymezení periferních oblastí v modelovém území podle metody „Pořadí“

Kartogram č. 2: Výsledné vymezení periferních oblastí v modelovém území podle metody „Medián“

Seznam obrázků a schémat

Obrázek č. 1: Spádovost z hlediska denních nákupů

Obrázek č. 2: Spádovost z hlediska nákupů běžného textilu a obuvi

Obrázek č. 3: Spádovost z hlediska běžných služeb

Obrázek č. 4: Spádovost z hlediska návštěvy lékárny

Obrázek č. 5: Spádovost z hlediska návštěvy lékaře

Obrázek č. 6: Spádovost z hlediska návštěvy spořitelny, banky, pojišťovny

Obrázek č. 7: Spádovost z hlediska nákupů speciálního průmyslového zboží

Obrázek č. 8: Spádovost z hlediska nákupů knih, kazet, CD, DVD

Obrázek č. 9: Spádovost z hlediska nákupů speciálního výběrového zboží

Obrázek č. 10: Spádovost z hlediska návštěvy tanečních zábav

Obrázek č. 11: Spádovost z hlediska návštěvy kina nebo divadla

Schéma č. 1: Hierarchizace středisek v modelovém území

Tabulkové a mapové přílohy

Příloha č. 1: Základní charakteristiky obcí, hodnoty ukazatelů pro hodnocení obcí z hlediska perifernosti

Příloha č. 2: Vývoj počtu obyvatel v obcích modelového území

Příloha č. 3: Věková struktura obyvatel a počet objektů individuální rekreace v obcích modelového území

Příloha č. 4: Dotazník pro představitele jednotlivých obcí modelového území ke zjištění spádovosti za občanskou vybaveností a o různých aspektech života v obci

Mapa č. 1: Administrativní vymezení modelového území

Mapa č. 2: Základní dopravní infrastruktura v modelovém území

Mapa č. 3: Subregiony podle spádovosti za občanskou vybaveností v modelovém území

Seznam použitých zkratk

ČSR – Československo

EAO – ekonomicky aktivní obyvatelé

JH – Jestřebí hory

NSO – nestředisková sídla ostatní

NTSV – nestřediskové obce trvalého významu

SMV – střediska místního významu

SOV – střediska obvodního významu

Abstrakt

Práce se zabývá problematikou periferních oblastí, které jsou chápány jako území ležící daleko od hlavních komunikačních os. Periferní oblasti se vyznačují zpravidla nízkou hustotou zalidnění, nedostatečnou integrací v rámci sídelního systému, která se projevuje úbytkem obyvatel a stárnutím populace. Dále je pro ně většinou charakteristická špatná dopravní dostupnost a vysoká nezaměstnanost. Periferní oblasti jsou rozebrány jak na globální úrovni, tak na úrovni Česka.

Hlavní část práce se zabývá modelovým územím a to jak charakteristikami základních složek (přírodní prostředí, obyvatelstvo, cestovní ruch, atd.), tak vymezením periferních oblastí v tomto území. Vymezení periferních oblastí v modelovém území bylo provedeno na základě statistických metod „Pořadí“ a „Medián“, pro které bylo využito celkem devět ukazatelů a hodnocení modelového území k celkovému vývoji okresu Trutnov a celého Česka z hlediska perifernosti bylo provedeno pomocí ukazatele index vývoje části ku celku. Na základě použití těchto metod bylo dosaženo výsledků, že nejvíce periferní části modelového území se nacházejí v nevýhodné geografické poloze a daleko od hlavních komunikačních os (např.: Jívka, Maršov u Úpice, atd.) a naopak jako nejvíce exponované oblasti se jeví ta území, která jsou lokalizována ve strategicky výhodné poloze a jsou všeobecně poměrně rozvinutá (např.: Úpice, Rтынě v Podkrkonoší, atd.). Mikroregion Jestřebí hory by se dal v rámci Česka na základě výsledků indexu vývoje části ku celku zařadit mezi oblasti neutrální z hlediska perifernosti.

Součástí práce je i vytvoření spádových subregionů v modelovém území podle občanské vybavenosti, při kterém bylo využito dotazníkové šetření určené představitelům jednotlivých obcí. Tato problematika se sice nedotýká přímo tématu periferií, ale pomocí ní lze vymezit modelové území z hlediska přirozených vztahů mezi obcemi. Z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností jsou nejvýznamnějšími středisky obec Úpice a okresní město Trutnov. Při provedení hierarchizace středisek v modelovém území se na základě vymezených kritérií a zkoumaných druhů potřeb umístilo nejvýše středisko Úpice.

1. Úvod

Tato práce se zabývá problematikou periferních oblastí, které jsou často chápány jako oblasti zaostalé, málo rozvinuté a často dosti vzdálené od hlavních center.

Toto téma jsem si zvolil ze dvou důvodů. Prvním z nich je fakt, že problematika periferních oblastí je v současné době aktuální a na území Česka je toto téma poměrně málo rozpracováno. Druhým důvodem je můj zájem o zvolené modelové území (mikroregion Jestřebí hory), neboť toto území dlouhodobě znám a zajímá mě, jak se bude jevit v problematice periferních a exponovaných území.

Cílem práce je pomocí mnou zvolených metod („Pořadí“ a „Medián“) vymezení v modelovém území exponované a periferní oblasti. Všeobecně předpokládám, že jako nejvíce exponované oblasti se budou jevit obce, které se nachází ve strategicky výhodné poloze a mající dobré napojení na větší centra. Naopak předpokládám, že jako nejvíce periferní oblasti se budou jevit obce, které se nachází daleko od hlavních komunikačních os, v nevýhodné geografické poloze a celkově málo rozvinuté.

Dílčím cílem práce je vytvoření spádových subregionů v modelovém území podle spádovosti za občanskými vybavenostmi. Na základě vymezení těchto spádových subregionů pak mohu v modelovém území vytvořit hierarchizaci středisek a nastínit, jak probíhají přirozené vztahy v tomto prostoru.

1.1 Přehled literatury

V této části se pokusím shrnout základní literaturu, ze které jsem čerpal poznatky a informace. Příkladovou prací mi byla magisterská práce Vanduchové (2001), která se zabývala především periferními oblastmi v okrese Nymburk. Tato práce mi pomohla zejména v ujasnění tématu, utřídění a zvolení struktury jednotlivých kapitol.

Při studiu teoretických poznatků o periferiích jsem využil děl jak českých autorů, tak zahraničních. Nejzákladnější prací mi byla práce Hampla, Gardavského a Kühnla (1987) Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Přestože se autoři této knihy zabývali spíše jádrovými oblastmi, vymezili i periferní oblasti na našem území jako doplněk k exponovaným oblastem. Při výčtu jednotlivých teorií regionálního rozvoje jsem se opíral především o studii Blažka a Uhlíře (2002) Teorie regionálního rozvoje, kde jsou mj. rozebrány teorie typu jádro-zázemí. V rámci této problematiky jsem využil také článek Blažka (1993) Regionální vývoj a regionální politika: hlavní přístupy v zemích západní Evropy z knihy Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Dále jsem

využil stať Blažka (1999) *Regional development and regional policy in Central East European Countries in the perspective of the EU eastern enlargement* z knihy *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Autor se v tomto článku také mj. zabýval faktory, které ovlivňují regionální vývoj jednotlivých regionů. Ze zahraničních autorů jsem využil poznatky Jussily, Leimgrubera, Majorala (1998) a dalších z knihy *Perceptions of Marginality*. Kniha se skládá ze článků, které řeší problémy periferií teoreticky a také ze článků, u kterých se jednotliví autoři inspirovali pozorováním periferních oblastí v různých částech světa.

Při řešení problematiky periferních oblastí na území Česka jsem využil již zmiňované knihy Hampla, Gardavského a Kühnla (1987). Z dalších prací jsem využil časopis *Územní plánování a urbanismus*, konkrétně stať Musila (1988) *Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení* a Illnera (1988) *K vyrovnání podmínek života ve městě a na venkově*. Oba dva vymezili periferní oblasti na našem území: Musil pomocí tzv. generelových jednotek a Illner na základě sociálních podmínek území. Dále jsem čerpal poznatky Havlíčka, Chromého, Jančáka a Marady a to především z jejich publikovaných článků ve sborníku *České geografické společnosti*.

Při hodnocení geografické polohy a charakteristiky základních geografických složek modelového území jsem čerpal data převážně ze *Sčítání lidu, domů a bytů* z let 1991 a 2001. Čerpal jsem také z knihy Vetešky (2006) *Tváře Jestřebích hor*, ve které se autor mj. zabývá charakteristikou mikroregionu Jestřebí hory. Při charakteristice přírodního prostředí modelového území byly využity práce Kanského (1974, 1968). V neposlední řadě jsem využil dat i z internetových portálů, které se zabývají tímto územím či oficiálních stránek jednotlivých obcí z modelového území.

V problematice vymezování periferních oblastí v modelovém území jsem čerpal poznatky a inspiroval se ročníkovou prací Pilečka, který podobně vymezil periferní oblasti v okrese Prachatice a také jeho článkem z knihy Novotné (2005) *Problematika periferních oblastí*. V této knize lze nalézt právě články zabývající se periferními oblastmi. Ze statistických děl jsem čerpal poznatky z knih Pavlíka a Kühnla (1981) *Úvod do kvantitativních metod pro geografii* a Zváry (2003) *Biostatistika*.

Při vymezování subregionů z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností jsem využil především informací z dotazníkového šetření, které bylo určeno pro představitele jednotlivých obcí modelového území.

Dále jsem využil i některé další, z hlediska tématu méně významné práce a zdroje, které jsou uvedeny v použitých zdrojích dat.

1.2 Metodický rozbor a struktura práce

První část práce se věnuje teoretické a obecné problematice perifernosti. V jednotlivých podkapitolách této části jsou rozebrány problémy: jádro jako protiklad periferie, co je to periferie a vztah jádro-zázemí, kde jsou shrnuty významné teorie, které se touto problematikou zabývají. Dále je věnována pozornost problematice perifernosti na území Česka. Nejprve je naznačen vývoj perifernosti a periferních regionů od minulosti do současnosti na našem území a poté je pozornost věnována pracím, které v souvislosti s touto problematikou na našem území vznikly.

Druhá část práce se zabývá charakteristikou základních složek modelového území a geografickou polohou modelového území. Příkladem těchto základních složek je např.: charakteristika přírodního prostředí, obyvatelstvo, problematika a hodnocení cestovního ruchu v modelovém území, atd. U číselných charakteristik se práce snaží najít příčiny či důvody, proč dochází tak či tak k tomu danému vývoji.

Ve třetí části práce je pozornost věnována vymezení periferních oblastí v modelovém území. Na začátku této části jsou předpovězeny hypotézy, jak předpokládám, že se modelové území bude jevit z hlediska vymezení periferních a exponovaných oblastí. Následně jsou popsány použité ukazatele a jejich vztah k vymezení periferních oblastí. Dále je podrobně popsán postup výpočtu použitých statistických metod „Pořadí“ a „Medián“ a lze je tak aplikovat i na jiná podobná modelová území. Poté jsou v této části shrnuty závěry získané na základě výsledků, které vznikly použitím těchto metod. Tyto výsledky jsou pak porovnány s hypotézami, které jsem vyslovil na začátku této části a lze tak vidět, zda se hypotézy potvrdily či nikoliv. Na závěr této části je provedeno hodnocení modelového území z hlediska perifernosti, jak se jeví v rámci okresu Trutnov a celého Česka. K tomuto hodnocení jsem použil ukazatel index vývoje části ku celku.

Čtvrtá část práce se zabývá vymezením subregionů v modelovém území z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností. Zde jsem využil metody dotazníkové šetření, které bylo určeno představitelům jednotlivých obcí. Dotazník obsahoval celkem 11 druhů potřeb uspokojovaných příslušnou občanskou vybaveností a také další položky, které se týkaly různých aspektů života v obci (obyvatelstvo, sociální život, životní prostředí, atd.). Na základě získaných údajů jsem v modelovém území vymezil spádové subregiony a také provedl hierarchizaci středisek.

V závěru práce jsou shrnuty dosažené výsledky a zmíněny nejdůležitější poznatky. Po závěru následují použité zdroje dat a přílohy.

2. Teoretická a obecná problematika perifernosti

Nejdříve je nutné podotknout, že na kontinentální a státní úrovni je periferním nebo marginálním oblastem pozornost věnována dlouhodobě. Co se týče úrovní nižších než mezoregionálních, tj. úrovně mikroregionů a subregionů, tak těmto úrovním byla pozornost věnována o dost méně (Havlíček, Chromý, 2001).

2.1 Jádru jako protikladu periferie

Přestože je tato kapitola nazvána jako obecná problematika perifernosti, je nutné začít alespoň okrajově jádrovými oblastmi, které představují protiklad vůči periferiím. Jádrové oblasti se vyznačují vysokou hustotou zalidnění, dochází v nich obvykle ke vzrůstu počtu obyvatel, neboť se sem stěhují lidé z periferních oblastí. Zde mají lepší podmínky pro život a také většinou větší šanci získat lépe peněžně ohodnocenou práci. V jádrových oblastech dochází k hospodářskému růstu, k technickému rozvoji a proudí sem nejvíce investic. K vymezení jádrových oblastí na území České republiky využijí zpracované mapové přílohy Hampl, Gardavský a Kühnlem (1987), kteří se zabývali diferenciací našeho území z hlediska exponovanosti (blíže v kap. 2.4.2). Mezi nejvíce jádrové patřily oblasti: Praha a blízké okolí, oblast severozápadních Čech a zejména pak severočeské hnědouhelné pánve, Ostravská konurbace, pásmo mezi městy Olomoucí a Zlínem, konurbace Hradec Králové a Pardubice a dále ještě města Plzeň, Kolín, Brno, Liberec a jejich nejbližší okolí. Do dnešní doby se ovšem situace trochu změnila. Jistě není třeba pochybovat o dominanci Prahy, která představuje i v současné době nejvýznamnější a největší jádro v České republice. Mezi jádrové oblasti dnes určitě patří centra krajů, pro která jsou také typické charakteristiky popsané výše. Naopak lze pochybovat, zda do jádrových oblastí patří v současnosti strukturálně postižené regiony severočeských pánví a okolí Ostravska. S úpadkem těžby uhlí a těžkého průmyslu v devadesátých letech 20. století význam těchto oblastí určitě částečně poklesl.

Je ovšem nutné si uvědomit, že není jádro jako jádro a není periferie jako periferie. V souvislosti s tím bych se pokusil o možné rozdělení jader a periferií. V současném světě existují rozvinuté jádrové oblasti, dále pak středně rozvinuté jádrové oblasti a taktéž i méně rozvinuté jádrové oblasti. Totéž lze konstatovat o semiperiferiích a periferiích (tab. č. 1).

Tabulka č. 1: Členění jádrových, semiperiferních a periferních oblastí

Rozvinutá jádrová oblast	Rozvinutá semiperiferie	Rozvinutá periferie
Středně rozvinutá jádrová oblast	Středně rozvinutá semiperiferie	Středně rozvinutá periferie
Méně rozvinutá jádrová oblast	Nerozvinutá semiperiferie	Nerozvinutá periferie

Zdroj: autor

Nyní uvedu některé konkrétní případy z dnešního světa. Příklady budu uvádět stylem rozvinutá-středně rozvinutá-nerozvinutá oblast jádra/semiperiferie/periferie. Příkladem jádrové oblasti jsou Spojené státy americké nebo Severozápadní Evropa. Jako typický příklad jádrové oblasti z hlediska regionálních disparit bych uvedl území Německa: severní západní spolkové země-jihní západní spolkové země-východní spolkové země. Semiperiferní oblast v současném světě představuje Středovýchodní Evropa, Rusko, Blízký východ, Jihovýchodní Asie, Mexiko a Latinská Amerika. Jako příklad uvedu území Ruska: města Moskva a Petrohrad-převážně evropská část Ruska-téměř celá asijská část Ruska a obzvlášť oblast Sibiře. Periferními oblastmi v současném světě lze označit území Subsaharské Afriky a Jižní Asie. V rámci Subsaharské Afriky: Jihoafrická republika-státy sousedící s Jihoafrickou republikou-státy sužované neustálými boji o moc.

Toto možné rozdělení jader a periferií lze interpretovat i na národní či regionální úrovni. Všeobecně nejvíce rozvinutou oblastí určitého státu bývá většinou metropole. Méně rozvinuté oblasti představují v konkrétním státě většinou regionální centra a nejméně rozvinuté oblasti ta území, která se nacházejí daleko od center dění a v nevýhodné geografické poloze. Na regionální úrovni je to obdobné. Například okresní město představuje většinou nejvíce rozvinutou oblast, zázemí okresního města a další větší centra v okrese představují méně rozvinuté oblasti. Nejméně rozvinuté oblasti představují opět oblasti v nevýhodné geografické poloze a daleko od hlavních komunikačních os.

2.2 Co je to periferie?

Na začátku je potřebné podotknout, že nelze vymezit jednu finální definici na otázku, co je to periferie, jelikož existuje velké množství definic závislých na subjektivním pojetí jednotlivých autorů, co si pod pojmem periferie představují. Pojem periferie je totiž více „cítěn“, než přesně definován (Marada, 2001, s. 13). Řada autorů považuje za periferní ta území, která výrazně hospodářsky zaostávají za centrálními oblastmi, jsou zaostalá, obtížně dostupná, málo rozvinutá a často dosti vzdálená od center. Někteří další autoři k periferiím přiřazují i strukturálně postižené oblasti.

Příkladem jedné z definic periferie je definice, kterou uvedla Schmidt (1998, s. 65): „ Periferie je územím nedostatečné integrace do, v daném místě a čase dominujících, struktur, procesů a systémů“. Dominující struktury, procesy a systémy v daném místě a čase představují jádrové oblasti. Periferie je pak na těchto dominujících strukturách závislá a dala by se charakterizovat právě jako nedominující méně rozvinuté území. Periferie je dále specifickým územím s poruchou funkčně-prostorových a sociálně-prostorových vztahů, které jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních i fyzickogeografických faktorů (Havlíček, Chromý, 2001). Dále je možné periferii charakterizovat jako území ležící na okraji sídelního systému. Toto území je ovšem integrováno do ekonomických struktur tohoto systému. Marginální oblastí je pak myšleno izolované území, kterému se integrace do daného systému „nepodařila“ (Andreoli, 1989, cit. v Havlíček, Chromý, 2001, s. 2).

2.3 Vztah jádro – zázemí

Všeobecně se v prostoru vytvářejí rozdíly mezi jednotlivými oblastmi či regiony. Některé regiony se vyznačují vysokou hustotou zalidnění, rychlým hospodářským růstem, technickým rozvojem a relativně rychlými inovacemi. Tyto regiony lze označit jako jádrové regiony. Naopak jiné oblasti či regiony bývají na okraji zájmu a jsou téměř vždy závislé na jádrových regionech, a to především co se týče toku zboží, služeb a informací. Tyto oblasti lze označit jako zázemí jádrových oblastí a lze je též chápat jako oblasti periferní. Mezi jádrem a jeho zázemím vzniká vzájemný vztah. Jádro a zázemí se pak vzájemně ovlivňují. Jádro organizuje a využívá periferii, což dokumentuje to, že je periferie téměř vždy na jádru závislá. Na druhou stranu lze však říct, že svým způsobem je i jádro závislé na periferii, neboť využívá některé složky nacházející se a pocházející z periferie, bez kterých by se jen těžko mohlo obejít. Příkladem můžou být třeba nerostné suroviny, ale i třeba pracovní síla, která do jádra z periferie dojíždí.

Důvodů, proč tomu tak je, existuje hned několik. Může to být způsobeno geografickou polohou dané oblasti či jejím vývojem v minulosti. Dalším důvodem může být rozdílný potenciál daných oblastí či nerovnoměrné rozložení moci mezi oblastmi. V neposlední řadě může mít vliv i nízká nabídka pracovních příležitostí a malá koncentrace základních i doprovodných služeb do dané oblasti, tudíž dochází k přestěhování obyvatel ze zázemí do jádra, kde je těchto možností podstatně více.

Regionální vývoj jednotlivých regionů podle Blažka (1999, s. 186) ovlivňují především čtyři hlavní faktory:

- 1) Geografická poloha – vertikální i horizontální
- 2) Kvalita lidských zdrojů – především vzdělávání a podnikatelská činnost
- 3) Ekonomická struktura a její diverzita
- 4) Kvalita životního prostředí

Podle autora bude hrát v budoucnu z hlediska regionální diferenciaci důležitou roli ještě faktor demografický.

Na základě těchto čtyř hlavních faktorů autor vymezuje základní ukazatele, pomocí nichž lze měřit regionální rozdíly:

- 1) Míra nezaměstnanosti
- 2) Průměrné mzdy – charakterizují kvalitu a strukturu ekonomické aktivity v regionech
- 3) Podíl ekonomicky aktivních v zemědělství
- 4) Počet zahraničních firem – reflektují atraktivnost regionů z hlediska proudění zahraničního kapitálu do těchto regionů a představují výhodu k vybudování konkurenceschopné ekonomiky

Regionální variabilita těchto ukazatelů je odlišná. Nejmenší regionální variabilitu představují mzdy, které jsou následovány nezaměstnaností. O něco větší variabilitu má podíl ekonomicky aktivních v zemědělství a největší regionální variabilitu vykazují zahraniční investice, které jsou měřeny počtem zahraničních firem v regionu (Blažek, 1999, s. 187-189).

Vztahem jádro-zázemí se zabývalo mnoho autorů, kteří se snažili objasnit příčiny nerovnoměrného socioekonomického vývoje regionů nebo navrhnout řešení, jak dosáhnout ekonomického růstu v zaostalých oblastech.

Velmi významnou teorií je teorie centrálních míst od německého geografa W. Christallera. Christaller (1933) se snažil objasnit podstatu základních pravidelností v uspořádání a fungování sídelního systému. Prostorové uspořádání regionálních jednotek popsal jako hierarchické a z tohoto uspořádání také vyplývá vztah nadřazenosti a podřazenosti mezi jádrem a periferií. Diferencujícím prvkem byla lokalizace obslužných funkcí.

V keynesiánském období v padesátých letech 20. století bylo vytvořeno několik teorií, o kterých je potřeba se zmínit.

North vypracoval v tomto období teorii exportní základny. Základem Northovy teorie je rozlišení ekonomiky do dvou hlavních sektorů. Základní (exportní) sektor tvoří odvětví, která produkují zboží a služby určené na export. Doplňková (obslužná) odvětví zabezpečují chod odvětví základního sektoru. Rozvoj regionů musí být vždy nerovnoměrný, neboť regiony mají odlišné předpoklady z hlediska exportu a příčinou zaostávání některých regionů je nedostatečný export produktů. Hlavním mechanismem působícím z dlouhodobého hlediska na vyrovnávání meziregionálních rozdílů je podle autora této teorie mobilita výrobních faktorů. Teorie exportní základny byla kritizována především z důvodu, že byla založena na analýze historického vývoje USA a některých dalších nově osídlených zemí a také, že byla přisuzována dominantní úloha exportu na rozvoj regionů. Například vývoj v Evropě nebyl zásadně ovlivněn exportem a v mnoha regionech by aplikace této teorie nepřinesla růst ekonomiky.

Druhou teorií vytvořenou v padesátých letech 20. století je teorie růstových pólů od autorů Perrouxe a Boudevilla. Perroux chápe póly růstu spíše jako sféry vlivu v ekonomice a rozlišuje především hnací a hnaná odvětví. Hnací odvětví jsou rychle se rozvíjející odvětví, kterým dominují velké, neustále inovující firmy, a které vysílají silné rozvojové impulzy do svého okolí, tedy firmám hnaných odvětví. Boudeville pak rozšířil Perrouxovu teorii a pokusil se ji propojit s Christallerovou teorií centrálních míst. Boudeville svoji teorii nazývá teorií růstových center a růstových os. Růstové centrum (pól růstu) je soubor dynamických a vzájemně intenzivně propojených odvětví, která se soustřeďují okolo hnacího odvětví. V padesátých a šedesátých letech 20. století byla teorie růstových center využita v rámci regionální politiky několika zemí. Hnacím odvětvím v té době byl automobilový průmysl, ocelářství i chemie. Tato hnací odvětví byla směřována do zaostávajících regionů, aby došlo k rozvoji celého regionu. Výsledky ovšem nebyly přesvědčivé, jelikož problémy se nevyřeší pouhou lokalizací hnacích odvětví do zaostávajících regionů. Aby došlo k povzbuzení ekonomického růstu těchto regionů, je potřeba změnit celé sociální a ekonomické prostředí regionů.

Třetí teorií z padesátých let 20. století je teorie kumulovaných příčin vytvořená Myrdalem. Autor se zabýval problematikou růstu v rozvojových zemích i problémy regionálního rozvoje v zemích vyspělých, přičemž mezi oběma problematikami existuje podobnost. Myrdal ve své teorii vychází ze tří základních skutečností: 1. na světě existuje malá skupina bohatých států a mnohem větší počet extrémně chudých států, 2. bohaté státy se stále poměrně rychle rozvíjejí, zatímco chudé se rozvíjejí jen nepatrně nebo stagnují, 3. dochází ke stálému zvyšování rozdílů mezi bohatými a chudými státy, nebo-li pomyslné

„nůžky“ se stále rozevírají. Aplikovat tuto teorii lze i na jednotlivé regiony – pokud se některý region rozvíjí rychleji než ostatní regiony, bude se rozdíil mezi tímto regionem a ostatními regiony nadále zvyšovat. Většina kumulativních mechanismů má na méně vyspělé regiony negativní dopady. Pozitivní efekty z vyspělých regionů na méně vyspělé jsou jen výjimečné (např.: růst poptávky ve vyspělých regionech po určitých surovinách z méně vyspělého regionu).

Další teorii z keynesiánského období je Hirschmanova teorie nerovnoměrného rozvoje. Hirschman vytvořil velmi podobnou teorii jako Myrdal. Použil trochu jiný model a to vztah dvou regionů – vyspělého severu a zaostalého jihu. Autor zvolil takto charakterizovaný model proto, jelikož v mnoha vyspělých zemích severní polokoule jsou jejich jižní oblasti méně vyspělé než oblasti severní. Z toho vyplývá, že Hirschman neměl na mysli „sever“ versus „jih“ v globálním měřítku (Blažek, Uhlíř, 2002, s. 93). I přes volbu trochu jiného modelu dospěl k podobným závěrům jako Myrdal. Důsledky růstu vyspělého severu (jádro) na zaostalý jih (periferie) jsou opět podle Hirschmana pozitivní a negativní. Oba dva autoři se v některých věcech liší a to například v tom, že Hirschman je oproti Myrdalovi přesvědčen, že po určité době pozitivní mechanismy převáží působení negativních mechanismů. Naopak oba dva předpokládají dlouhodobou existenci prostorově nerovnoměrného vývoje, kde je zapotřebí určité formy intervence státu.

V neposlední řadě je důležité z keynesiánských teorií přiblížit teorii polarizovaného rozvoje od Friedmanna. Friedmann byl vůbec první, kdo zavedl pojem jádro-periferie (core-periphery). Podle Friedmanna vlivem nerovnoměrného rozdělení moci v ekonomice a ve společnosti dochází k vytvoření struktury vzájemných vztahů, která je výhodnější pro jádro. Základní rozlišující znak mezi regiony jádra a periferie je míra jejich autonomie (závislost na jiných regionech), přičemž jádrové regiony dosahují vysokého stupně autonomie a mají také schopnost tvorby inovací.

Na základě určitých mechanismů (např.: efekt dominance, informační efekt, atd., blíže Blažek, Uhlíř, 2002, s. 99-100) dochází k napětí mezi jádrem a periferií. K uvolnění napětí by mohlo dojít například omezenou decentralizací, čímž by částečně posílily pozitivní efekty na periferii. Díky tomu může ovšem i v periferním regionu vzniknout nové jádro a jádrové oblasti se vlivem vyčerpání svého potenciálu můžou stát periferií vůči nově vzniklému jádru.

Dále Friedmann rozdělil vývoj ekonomiky do čtyř fází, kde model jádro-periferie je druhým stupněm tohoto vývoje:

- 1) preindustriální společnost jen s ostrůvky ekonomických aktivit
- 2) jádro-periferie

3) *disperze ekonomické aktivity a do jisté míry i řídicích funkcí do periferie*

4) *integrovaná ekonomika (převládají vztahy vzájemné závislosti mezi již víceméně rozvinutými oblastmi)*

Transformaci vztahů mezi jádrem a periferií na méně polarizované považuje Friedmann za základní podmínku dlouhodobě udržitelného růstu a také za nezbytnou podmínku pro optimální alokaci zdrojů a dlouhodobý ekonomický růst.

Friedmannova teorie je významná hlavně proto, že oproti například Perrouxově ryze ekonomické teorii zdůrazňuje i význam institucí a behaviorálních faktorů pro regionální rozvoj a využívá konceptu autority a podřízenosti. Dalším přínosem je pokus o utřídění kumulativních efektů (mechanismů), přestože z dnešního pohledu není klasifikace úplná ani jednoznačná. Naopak nedostatkem teorie je, že není uvedeno, jak se má dosáhnout změny polarizovaných vztahů mezi jádrem a periferií.

V neomarxistickém období bylo napsáno také několik teorií, z nichž nejvýznamnější je teorie územních dělb práce od Massey. Podle této teorie jsou meziregionální rozdíly v prosperitě do značné míry ovlivněny rozmístěním centrálních firem a podřízených závodů. O využití zisku vytvořeného v továrně rozhoduje totiž vedení firmy, které je lokalizováno zpravidla ve vzdáleném regionu, tudíž ani vysoce prosperující podnik nemusí mít výraznější vliv na místní ekonomiku. Aby došlo k vyřešení regionálních problémů, musí se podle Massey změnit vztahy při výrobě i v celé společnosti. Dále je pro každý region důležité, aby v něm došlo k vytvoření či udržení celé hierarchie funkcí (včetně řídicích, výzkumu, apod.).

Podle neokonzervativních směrů má v současnosti pro ekonomický vývoj regionů klíčový význam kvalita jeho prostředí pojatá v neširším slova smyslu (dostatek kvalifikovaných pracovníků, možnosti rekreace, kulturního vyžití, výhodné napojení na dopravní síť, sociální kvalita regionu apod.). Ekonomický vývoj regionů lze proto do jisté míry ovlivnit mobilizací vnitřních zdrojů a vytvořením příznivého klimatu pro podnikatele (Blažek 1993, s. 132-133).

Vznikem a vývojem periferních oblastí se zabývala řada dalších autorů. Vztahem jádro-periferie se zabývali například autoři Gottmann (1980), Reynaud (1981) nebo Schuler a Nef (1983). Všichni poukazují, že se jedná o dynamický vztah. Brunett (1993) definoval periferní region jako region nacházející se trvale v závislé pozici, mimo tzv. centrum rozhodování. Podle Leimgrubera (1998, s. 27) jsou periferní regiony světově rozšířeným fenoménem. Tyto oblasti by neměly být posuzovány jen z ekonomických hledisek, ale měly by být uvažovány v potaz i hlediska sociální, politická, kulturní a ekologická a dále jejich vliv a dopad na tyto periferní regiony.

Nelze opomenout ani české autory, které uvedu v následující kapitole.

2.4 Problematika perifernosti na území Česka

2.4.1 Vývoj perifernosti a periferních regionů na našem území od minulosti do současnosti

Problematika perifernosti byla zkoumána i na našem území. Zakladatelskou práci v této problematice představuje práce od autorů Hampla, Gardavského a Kühnla z roku 1987 (blíže v kap. 2.4.2). Nejdříve se pokusím objasnit obecně vývoj perifernosti a periferních regionů na našem území od minulosti do současnosti.

Charakter naší krajiny včetně osídlení má základ již ve středověku a od této doby došlo jen velmi výjimečně k zániku sídel nebo vzniku sídel nových (Vanduchová, 2001). Každý region měl ovšem jiný rozvojový potenciál a tak postupem času docházelo ke zvětšování rozdílů mezi regiony a k řádovostní diferenciaci jednotlivých sídel. Do doby, než došlo k rozmachu industrializace a urbanizačního procesu, rozdíly mezi regiony byly zcela způsobeny odlišnými přírodními podmínkami. Ve druhé polovině 19. století dochází ke koncentraci obyvatel, což je hlavní znak výše zmíněného urbanizačního procesu a v souvislosti s tímto procesem dochází k řádovostní diferenciaci sídel. Nejvíce se rozvíjí střediska, která jsou lokalizována ve vhodné geografické poloze, kde probíhají významné komunikační osy a také střediska, v jejichž blízkosti se nachází ložiska nerostných surovin, díky nimž se zde začíná rozvíjet průmysl. Mezi tato střediska patřila na začátku 20. století města Praha, Ústí nad Labem, Ostrava, Brno a Liberec. Na druhé straně z tohoto pohledu patří mezi zaostalé oblasti Jižní Čechy, Severovýchodní Čechy, oblast Českomoravské vrchoviny, Jesenicko a pás podél hranic se Slovenskem (Hampl, Gardavský, Kühnl, 1987). V roce 1918 dochází ke vzniku samostatného Československa. V souvislosti s tím se objevily velké meziregionální rozdíly mezi dílčími částmi státu. Na jedné straně byly velmi vyspělé Čechy, na straně druhé naprosto zaostalá oblast Podkarpatské Rusi. Mezi těmito rozvojově odlišnými oblastmi se nacházela méně vyspělá Morava a zaostalejší Slovensko. Na základě toho lze konstatovat, že na území Československa byl z pohledu rozvoje typický západovýchodní gradient - čím více na východ, tím méně rozvinutá oblast.

Další vývoj ovlivnily dvě velké geopolitické změny na našem území. V období 2. světové války zde vznikl Protektorát Čechy a Morava a poměrně značná část území při hranicích byla připojena k Německu. Po 2. světové válce došlo v několika vlnách k odsunu německého obyvatelstva z našeho území a k následnému dosídlování těchto oblastí především českým a slovenským obyvatelstvem. Stejně úrovně zalidnění se ovšem dosáhnout nepodařilo. Obyvatelstvo, které pohraničí dosídlovalo, neznalo místní prostředí a nemělo k němu vztah a bylo pro něj mnohem těžší se s novými podmínkami vyrovnat. Některé tyto oblasti se staly potencionálními periferiemi.

Druhá významná geopolitická změna nastala s příchodem socialismu. V této době došlo k výraznému snižování rozdílů mezi jednotlivými regiony a došlo k nivelizaci jak regionální, tak sociální. Největší investice proudily do nejméně vyspělých regionů, aby se dostaly na úroveň nejvíce vyspělých regionů. Dále z dob socialismu měla vliv na vývoj jednotlivých sídel (především na mikroregionální úrovni) středisková soustava osídlení, která byla na našem území založena v roce 1971 a sloužila k negativní selekci sídel. Tato soustava byla rozdělena do čtyř stupňů: střediska obvodního významu (SOV), střediska místního významu (SMV), nestřediskové obce trvalého významu (NSTV) a nestředisková sídla ostatní (NSO). SOV byla jádry rozvoje územních celků a do těchto středisek a do středisek SMV proudilo nejvíce investic na výstavbu nových bytů, škol, sociálních zařízení, apod. NSTV plnila téměř jen zemědělskou nebo rekreační funkci. Poslední kategorie NSO byla předem odsouzena k zániku. V těchto sídlech byly postupně rušeny vybavenosti jako jsou školy, obchody, zdravotní střediska, apod. Tato sídla buď tedy zanikla nebo došlo k jejich administrativnímu připojení s jinou obcí. Pod tímto i dalšími vlivy došlo ke zformování „vnitřních periferií“, obzvláště kolem hranic krajů. V roce 1960 bylo na našem území okolo 9 000 obcí. Vlivem fungování střediskové soustavy došlo k redukci počtu obcí na téměř 4 200 k roku 1989, kdy středisková soustava zaniká.

Vlivem pádu komunistického režimu dochází opět k návratu přirozeného vývoje regionů a už zde nedochází k „umělému“ vyrovnávání rozdílů mezi jednotlivými regiony. Mezuregionální rozdíly začínají prudce růst na všech řádovostních úrovních. Počet obcí se po roce 1990 opět zvýšil a to až na současných 6 254 obcí. Tento nárůst na počátku devadesátých let 20. století byl způsoben především neexistencí regulativ pro vznik nových obcí. Regionální vývoj jednotlivých regionů ovlivňuje především jejich geografická poloha, kvalita lidských zdrojů, infrastruktura a struktura ekonomicky aktivních obyvatel podle sektorů hospodářství. Nelze zapomenout ani na kvalitu životního prostředí.

Výzkumy periferních oblastí byly v Česku v průběhu devadesátých let 20. století ve stínu řešení tematiky transformačních procesů dílčích socioekonomických sektorů a tematika se zaměřovala především na jádrové oblasti (Hampl a kol., 1996). V devadesátých letech 20. století lze také zaznamenat posun od výzkumu prostorových (horizontálních) rozdílů k výzkumu sociálních a ekonomických rozdílů uvnitř společnosti (vertikální stratifikace) (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada, cit. v Novotná, 2005). Od druhé poloviny devadesátých let 20. století se do popředí zájmu dostává regionální politika a problematika regionálního rozvoje, mezi jejíž cíle patří také řešení problematiky periferních oblastí.

2.4.2 Výzkumné práce zabývající se problematikou perifernosti

V rámci problematiky perifernosti na našem území je potřeba se zmínit o nejvýznamnějších pracích, které v souvislosti s touto tematikou vznikly.

V roce 1987 se autoři Hampl, Gardavský, Kühnl zabývali vývojem systému osídlení, kde se mj. pokusili o hodnocení polarizace prostoru z hlediska exponovanosti území. Pod pojmem exponovanost autoři chápou agregátní vyjádření polohy a částečně i významového postavení v celém sociálně-geografickém systému. Při tomto hodnocení brali v potaz zejména vzdálenost i návaznost dílčích jednotek vůči hlavním centrům osídlení, hlavním komunikacím, atd.; dále pak velikost a významnost jednotek samotných a také intenzitu osídlení v jejich bližším okolí. Výsledkem bylo vymezení území ploch kategorií exponovanosti (výrazně, středně, slabě) a perifernosti (slabě, středně, výrazně), přičemž periferními oblastmi byly neexponované zóny s neatraktivní polohou a nízkou intenzitou osídlení. Z jimi zpracované mapy lze vyčíst, že mezi tato nejvíce periferní území patří jižní, jihozápadní, severovýchodní pohraničí Čech, dále oblast Jeseníků, z velké části Českomoravská vrchovina a pás podél hranic se Slovenskem.

Musil (1988) v rámci svého výzkumu Regenerace sídel a jejich funkčních systémů vymezil periferní území na základě tzv. generelových jednotek. Pro periferní oblasti je charakteristický úbytek obyvatel, podíl osob ve starším věku, úbytek ekonomicky aktivních osob, nižší rozsah bytové výstavby, nižší podíl osob se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, vysoký podíl zaměstnaných v zemědělství, chudší vybavení domácností a nižší úroveň občanské vybavenosti. Podařilo se mu vymezit tzv. „vnitřní periferie“, problémové oblasti uvnitř státního území.

Illner a kol. (1988) i v jiných pracích vymezili periferní oblasti na základě sociálních podmínek území. Sociálně problémové regiony jsou typické znehodnoceným životním prostředím a jednotlivé charakteristiky obyvatelstva nejsou příznivé (ekonomická aktivita podle sektorů, vzdělanost, demografické složení, apod.). Spolu s kolektivem autorů vytvořil Illner mapu periferních území ČSR, kde se periferní území nacházejí opět převážně při administrativních hranicích krajů. Mezi periferní oblasti zahrnuli autoři i Prahu, která na základě jejich výzkumu byla shledána také jako sociálně problémová.

Od devadesátých let 20. století se problematikou polarizace prostoru zabývají především alternativní „školy“ (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada, cit. v Novotná, 2005, s. 12):

1) „Albertovská škola“

- a) výzkum problémových oblastí v rámci výzkumu transformačních procesů a výzkumů regionálního vývoje a problematiky státní správy a samosprávy a v rámci regionálního rozvoje a regionální politiky, řešení problémových a strukturálně postižených regionů
- b) analýza teoreticko-metodologických rámců výzkumu polarizace prostoru, analýza a identifikace problémových oblastí a hodnocení územní diferenciacce státu na bázi krajů a okresů

2) „Brněnská škola“ – identifikace a analýza periferních a marginálních oblastí zejména na mikroregionální a lokální úrovni a studium vlivu „vnitřních“, zejména socio-kulturních rámců procesu polarizace prostoru

Tento výčet, co se studia a problematiky periferních území týče, není samozřejmě konečný. Problematice periferních oblastí je také věnována pozornost v tematicky blízkých, ale specificky jinak zaměřených výzkumech. Mezi takovéto výzkumy patří například výzkumy pohraničí, výzkumy rozvoje venkova a rurálního prostoru, výzkumy druhého bydlení a rekreace, výzkumy města, jádrových oblastí a suburbanizačních procesů, atd.

Přes výše zmíněné výzkumné činnosti věnované této tematické lze říct, že i nadále je nedostatečně řešeným tématem studium mechanismů vzniku a vývojových změn periferií na úrovních řádově nižších než mezoregionálních, tj. především na úrovni mikroregionů a subregionů (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada, cit. v Novotná, 2005).

3 Geografická poloha a charakteristika základních složek modelového území

3.1 Geografická poloha a vznik mikroregionu

Mikroregion Jestřebí hory se nachází v Královéhradeckém kraji. V rámci Královéhradeckého kraje patří pod bývalý okres Trutnov a to do jeho jihovýchodní části. Jelikož v současné době už okresy ze správního hlediska neexistují, spadá tento mikroregion pod obec s rozšířenou působností Trutnov.

Mikroregion Jestřebí hory se skládá celkem z dvanácti obcí: Batňovice, Havlovice, Chvaleč, Jívka, Libňatov, Malé Svatoňovice, Maršov u Úpice, Radvanice, Rтынě v Podkrkonoší, Suchovršice, Úpice a Velké Svatoňovice. Tyto obce, které obklopují střední, nejvyšší část hřbetu Jestřebích hor, dnes tvoří mikroregion „Svazek obcí Jestřebí hory“. Dobrovolný svazek obcí, které předtím nebyly administrativně propojeny, chrání a podporuje společné zájmy. Neformální spolupráce některých obcí byla běžná již po roce 1990. Výměna zkušeností měla v regionální politice stále větší význam, a tak v roce 1999 bylo přirozeným vyústěním spolupráce dvanácti obcí založení „Sdružení obcí Jestřebí hory“, které bylo ustanoveno dne 15. června 1999 v Radvanicích (Veteška, 2006, s. 7). Administrativní vymezení mikroregionu je naznačeno na mapě č. 1 (viz přílohy).

3.2 Přírodní prostředí

Mikroregion Jestřebí hory (modelové území) lze na základě geomorfologického členění zařadit do Krkonošsko-Jesenické subprovincie. V rámci této subprovincie zasahuje do dvou oblastí a to do Broumovské vrchoviny a Krkonošského podhůří. Převážně se jedná o nestejnorodé vrchovinné území. Dominantním geomorfologickým prvkem mikroregionu je hřbet Jestřebích hor, který je dlouhý 17 kilometrů. Rozděluje mikroregion od severovýchodu na jihozápad. Maximální nadmořské výšky Jestřebí hory dosahují vrcholem Žaltman (740 m n.m.), jehož hřbet je tvořen arkózami (Kunský, 1974).

Co se týče geologické stavby, tak podloží tvoří krystalinikum, v němž vznikla tektonická deprese. Tato deprese byla vyplněna spodnokarbonskými suchozemskými usazeninami. Po jejich zvrásnění a částečné denudaci se na ně dostaly suchozemské usazeniny svrchnokarbonské a permské. Tyto usazeniny jsou tvořeny pískovci, slepenci, prachovci, jílovci a vznikly zde také uhelné sloje svatoňovické, radvanické a verněřovické (Kunský, 1968). V poměrně nedávné minulosti zde probíhala těžba černého uhlí, která byla ukončena v roce 1991.

Nejvýznamnějším tokem modelového území je Úpa. Tato řeka na tomto území přibírá i některé malé potoky: Petřikovický potok, Rtyňku, Maršovku a Radečku. Na severovýchodním úpatí Jestřebích hor jsou největšími potoky Dřevíč a Jívka, které se později u Hronova jako Dřevíč vlévají do Metuje. Maximální vodnosti toky dosahují v jarních měsících a to především v souvislosti s táním sněhu. Úpa představuje i potencionální ohrožení záplavami pro obyvatele obcí, kterými protéká. Z vodních ploch se v modelovém území nacházejí rybníky Jindra v Havlovicích a Podháj v Batňovicích. Další vodní plochy představují propadliny a jámy jako pozůstatky po těžbě černého uhlí.

Modelové území se nachází ve vlhkém až velmi vlhkém vrchovinném okrsku mírně teplé podnebné oblasti a pod vlivem západních větrů (Kunský, 1974). Průměrné roční teploty se pohybují mezi 5 až 7 °C. Roční úhrn srážek se pohybuje přibližně v rozmezí od 650 do 800 mm.

U typu lesního porostu došlo oproti minulosti ke změně. V současné době je dominantní monokultura smrku někde doprovázená borovicemi a došlo tak k zatlačení původní bučiny s jedlí. Taktéž došlo k zatlačení původních luk se slatinami a rašeliništi. Vlhčí vrchovinné louky mají bohatá společenstva vstavačů nebo bledulí jarních či úpolínu evropského (Kunský, 1968). Příkladem je vstavač obecný, který se nachází na přilehlých loukách Žaltmanu. Ze živočichů jsou typické běžné druhy lovné savčí zvěře jak domácí tak zavedené (Kunský, 1968).

3.3 Sídelní struktura

Kolonizace započala pravděpodobně na přelomu 11. a 12. století. Založení obcí se datuje již od 13. století. Do roku 1849 patřilo území jednotlivých obcí pod jednotlivá panství. V tomto roce došlo ke správní reformě a od této doby všechny obce spadající do mikroregionu Jestřebí hory patří pod okres Trutnov. V minulosti například Jívka patřila pod hejtmanství Broumov, tedy do dnešního okresu Náchod (Veteška, 2006, s. 5). V druhé polovině 19. století dochází k mohutnému rozvoji průmyslu a hornictví. České etnikum se na přirozené hranici, jakou se staly Jestřebí hory, setkávalo s etnikem německým – v oblasti na severovýchod od Jestřebích hor žilo převážně německé obyvatelstvo, v jihozápadní části od Jestřebích hor převážně české obyvatelstvo. Obce se však po stránce správní, školské a hospodářské orientovaly na významnější Trutnov, k čemuž přispívalo i snadné železniční spojení (Veteška, 2006, s. 6).

Z údajů ze sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 lze obce rozdělit do kategorií podle počtu obyvatel. Pouze jedna obec má ze sledovaného území méně než 199 obyvatel a to obec Maršov u Úpice. Nejpočetněji je zastoupena kategorie 500-999 obyvatel, kam spadají populačně celkem čtyři obce. Populačně největší obcí modelového území je obec Úpice (téměř šest tisíc obyvatel).

Na základě tohoto rozdělení lze hodnoty pro mikroregion porovnat s hodnotami větších územních celků. V porovnání s okresem Trutnov jsou obce do 199 obyvatel zastoupeny v modelovém území méně (8 % oproti 21 % na úrovni okresu). To samé platí i o kategorii od 200-499 obyvatel (17 % oproti 28 % na úrovni okresu). Naopak kategorie od 500-999 obyvatel (33 % oproti 24 % na úrovni okresu) a kategorie od 1000-1999 obyvatel (25% oproti 13 % na úrovni okresu) mají větší zastoupení. V porovnání s Východočeským krajem je trend podobný, liší se jen v procentuálním zastoupení jednotlivých kategorií.

Bylo by možné porovnat zjištěná data i s úrovní obec s rozšířenou působností Trutnov, ale vzhledem k převážně chybějícím datům různých ukazatelů na této úrovni budu dále dávat přednost v porovnávání dat mikroregionu Jestřebí hory s úrovní okres Trutnov.

Vliv na sídelní strukturu má hřbet Jestřebích hor, který rozděluje mikroregion od severovýchodu na jihozápad. Obce se víceméně rozprostírají právě na úbočí těchto hor. Tento dominantní prvek krajiny měl význam i v minulosti, neboť zde v době druhé světové války vedla po hřebenu protektorátní hranice. Obce Chvaleč, Radvanice, Jívka a část obce Velké Svatoňovice (Markoušovice) patřily za druhé světové války k Německu, což mělo vliv i na jejich vývoj po skončení světové války.

Sídelní struktura je na několika místech poměrně rozdrobená. Týká se to převážně severovýchodní části a také jihozápadní části mikroregionu. Naopak relativně kompaktní je sídelní struktura v centrální části mikroregionu.

3.4 Obyvatelstvo

3.4.1 Vývoj počtu obyvatel

Pomocí tohoto ukazatele lze charakterizovat změny počtu obyvatel za sledované období, tudíž zda-li byl mikroregion ztrátový či ziskový z hlediska počtu obyvatel. Počet obyvatel byl sledován mezi lety 1869-1970 v intervalech dvaceti let. Od roku 1970 poté každých deset let. Nejnovější údaj z roku 2007 byl získán pomocí dotazníkového šetření se starosty a starostkami obcí (tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých obcích

název obce	výměra (Ha)	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1980	1991	2001	2007
Batňovice	447	845	1024	1248	1003	891	864	757	675	697	700
Havlovice	870	941	1037	1130	1055	855	817	780	790	857	865
Chvaleč	1721	2019	1710	1614	1600	742	755	695	603	583	604
Jívka	3180	2344	1854	1432	1269	698	542	533	632	578	575
Libňatov	582	799	768	701	639	490	423	390	375	364	365
Malé Svatoňovice	676	462	922	1001	1073	989	1474	1454	1502	1526	1530
Maršov u Úpice	331	415	378	358	311	216	206	182	146	155	156
Radvanice	1076	1790	1443	1283	1086	754	1098	994	1027	1092	1065
Rtyně v Podkrkonoší	1389	2159	2695	2800	2648	2699	3270	3158	3076	3053	3009
Suchovršice	429	582	591	864	742	522	459	366	353	357	354
Úpice	1529	2024	3325	6800	7148	5755	6327	6560	6141	5932	5845
Velké Svatoňovice	1736	1430	1424	1406	1455	1057	1016	883	1115	1108	1145
mikroregion JH	13966	15810	17171	20637	20029	15668	17251	16752	16435	16302	16213

Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Federální statistický úřad, Praha, 1978

Sčítání lidu, domů a bytů 1980 v okrese Trutnov. Federální statistický úřad, Praha, 1982

Malý lexikon obcí České republiky 1992. Český statistický úřad, Praha 1992

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007

* dotazníkové šetření se starosty a starostkami obcí

Z tabulky č. 2 lze vysledovat následující nejvýznamnější poznatky. Za sledované období 1869-2007 došlo téměř u všech obcí k poklesu celkového počtu obyvatel. Dalším výrazným rysem je, že největší pokles počtu obyvatel nastal u všech obcí (vyjma obce Rtyně v Podkrkonoší) v období 1930-1950 v souvislosti s druhou světovou válkou a poválečným obdobím. V posledních sledovaných letech je počet obyvatel ve všech obcích poměrně stabilní a mění se jen nevýrazně. Celkově v mikroregionu Jestřebí hory došlo od roku 1869 do roku 2007 k nepatrnému nárůstu počtu obyvatel a to především vlivem nárůstu velkého počtu obyvatel v obci Úpice. Je ovšem nutné podotknout, že od roku 1970 dochází v mikroregionu ke stálému snižování počtu obyvatel až do současnosti.

Považuji za důležité se zmínit o příčinách vývoje počtu obyvatel některých konkrétních obcí. U obcí Jívka a Chvaleč došlo k výraznému snížení počtu obyvatel za období 1869-2007, kde největší vliv na tento vývoj mělo vysídlování Němců a poválečné období s tím spojené. Pro obce Libňatov a Maršov u Úpice je typický také téměř stálý úbytek počtu obyvatel a to především z důvodu koncentrace obyvatel do Úpice, kde bylo mnohem více možností získat práci a také zde byla podstatně širší škála občanských vybaveností. V obci Úpice došlo k rapidnímu růstu počtu obyvatel do roku 1930 a to hlavně v souvislosti s rozvojem textilního průmyslu. Vůbec prvním takovým podnikem v Úpici byla přádelna lnu, která se zde začala stavět v roce 1851 (Metelka, 1962, s. 24). Tento podnik stále funguje až do dnešní doby jako jeden z mála textilních podniků v této oblasti a současný název tohoto podniku je Juta a.s. Rovněž v Úpici se rozvinul podnik Tonava, který byl a stále ještě je celorepublikově známý výrobou vah a vážících zařízení. Díky tomu zde v minulosti vznikl dostatek nových pracovních příležitostí. Z rozvoje průmyslu do roku 1910 těžily i sousední obce Havlovice a Suchovršice, když tímto rokem dosahují svého populačního vrcholu. Od tohoto roku je pro ně typický úbytek celkového počtu

obyvatel vlivem koncentrace těchto obyvatel do Úpice. U obce Malé Svatoňovice došlo k významnému nárůstu počtu obyvatel za období 1869-2007, přičemž značný význam zde sehrála určitě těžba černého uhlí a s ní tedy i následné pracovní příležitosti.

Vývoj počtu obyvatel jednotlivých obcí a mikroregionu Jestřebí hory je naznačen také číselně a graficky řetězovým indexem vývoje počtu obyvatel (příloha 2), pomocí něhož lze sledovat přírůstek či úbytek počtu obyvatel oproti předchozímu roku.

3.4.2 Věková struktura obyvatelstva

Ukazatel věkové struktury obyvatel udává, jak jsou zastoupené určité věkové kategorie obyvatel v rámci nějaké pozorované jednotky. Příkladem takovéto jednotky může být třeba stát nebo kraj, ale může jí být i mikroregion. Pro hodnocení tohoto ukazatele byly použity následující základní věkové kategorie:

- 1) 0-14 let – preproduktivní věk
- 2) 15-59 let – produktivní věk
- 3) 60 a více let – poproduktivní věk

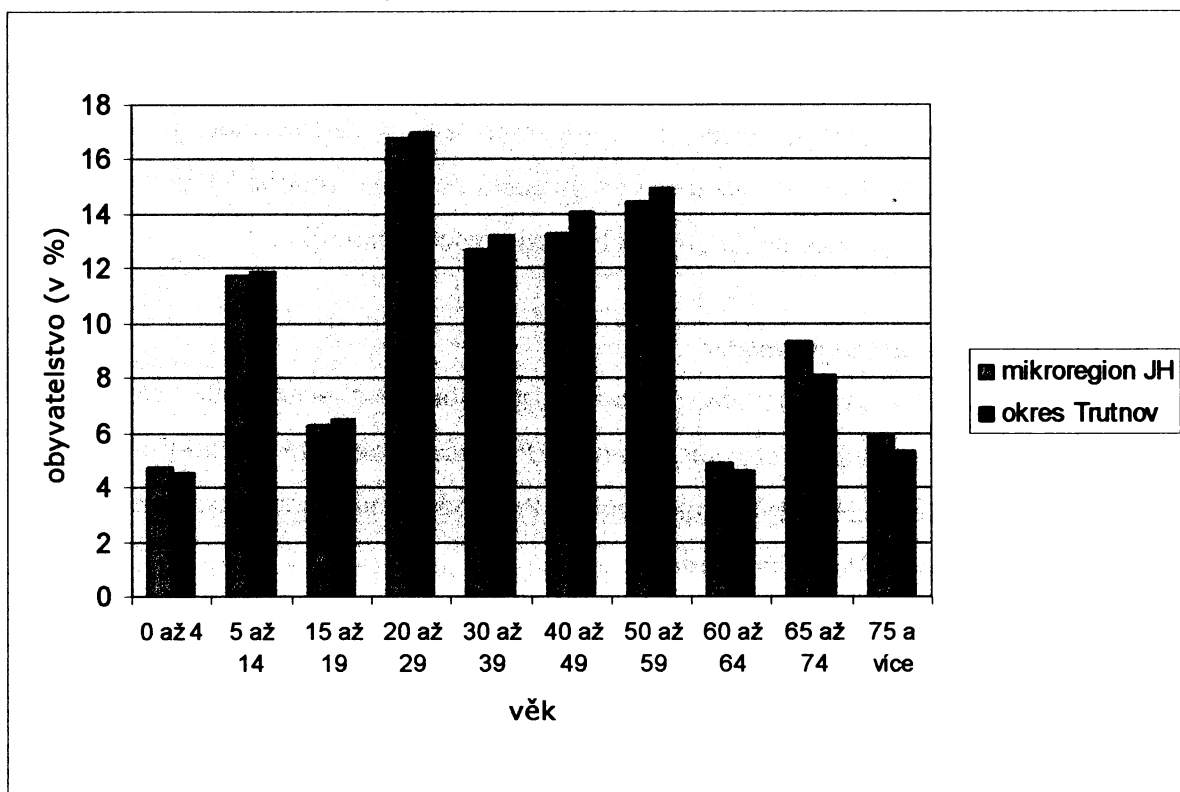
Pro porovnání dat modelového území s okresem Trutnov byly s pomocí dat ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001 využity podrobnější kategorie v intervalech po pěti nebo deseti letech.

Pokud bychom porovnávali okresy Královéhradeckého kraje mezi sebou na základě tří základních kategorií věkové struktury, lze všeobecně říci, že pro všechny okresy je charakteristický regresivní typ věkové pyramidy, neboť kategorie poproduktivního věku procentuálně převyšuje kategorii preproduktivního věku.

Z hlediska tří základních kategorií věkové struktury obyvatelstva došlo v období 1991-2001 v modelovém území k následujícím změnám: podíl kategorie preproduktivního věku klesl přibližně z 20 % na 17 %, podíl kategorie produktivního věku stoupl přibližně z 58 % na 63 % a podíl kategorie poproduktivního věku klesl přibližně z 22 % na 20 %. Porovnání okresu Trutnov s modelovým územím lze vidět na grafu č. 1. Z grafu je zřejmé, že v modelovém území je o něco větší podíl poproduktivní složky obyvatelstva oproti okresu Trutnov, což je pro vývoj modelového území z hlediska věkové struktury negativní jev.

Co se týče jednotlivých obcí, tak nejlépe na tom je z hlediska věkové struktury obec Radvanice. Index věkového složení (0-14/60 a více; příloha 3) zde v roce 1991 dosahoval 289 %, v roce 2001 165 %, tudíž značná dominance preproduktivní složky vůči poproduktivní. V těchto letech byla tato obec vždy oproti předchozímu roku z hlediska ukazatele celkového počtu obyvatel zisková, tudíž se sem pravděpodobně stěhovali mladí lidé a zakládali zde rodiny. Přestože od roku 2001 do roku 2007 obec ztratila vystěhováním určitý počet obyvatel, natalita stále převyšovala mortalitu, a tak si myslím, že i v letech 1991 a 2001 se zde více lidí narodilo než zemřelo, což má pak pravděpodobně největší vliv na tento vývoj. U ostatních obcí v modelovém území dosahoval tento index maximálně k 95 % (tzn. regresivní vývoj).

Graf č. 1: Věková struktura obyvatelstva okresu Trutnov a modelového území v roce 2001

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007

3.4.3 Vyjíždka do zaměstnání

Vyjíždku lze definovat jako denní pohyb za prací přes administrativní hranice obce. Z tabulky č. 3 plyne, že podíl vyjíždějících ekonomicky aktivních obyvatel na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel (EAO) byl v modelovém území v letech 1991 a 2001 výrazně nadprůměrný než v celém okrese. Z toho vyplývá, že dochází ke zvyšování vyjíždějících EAO z obcí v modelovém území. Nejnižší vyjíždku EAO za prací v roce 2001 měly obce Úpice a Malé Svatoňovice, neboť v těchto obcích řada místních EAO našla práci právě na území obce. Všechny ostatní obce měly v roce 2001 vyjíždku EAO vyšší než 60 %. Některé obce (Maršov u Úpice, Suchovršice, Havlovice, Batňovice) mají vyjíždku EAO velmi vysokou a je to způsobeno především tím, že na území těchto obcí nejsou pravděpodobně vhodná pracovní místa pro místní obyvatele a proto řada obyvatel musí vyjíždět především do větších obcí jako je třeba Úpice nebo i úplně mimo modelové území či okres Trutnov. Toto je také důvod, proč došlo k tak velkému vzrůstu vyjíždějících EAO z území jednotlivých obcí v období 1991-2001. Dalším důvodem tohoto vývoje mohl také být například krach některých podniků.

Při porovnání vyjíždějících EAO v rámci okresu se v modelovém území i v okrese Trutnov za období 1991-2001 jejich podíl významně snížil. Z toho lze vyvodit, že roste podíl vyjíždějících EAO pracujících mimo okres Trutnov. Uvedený trend platí i u všech obcí modelového území.

Tabulka č. 3: Vyjíždka obcí v modelovém území

název obce	vyjíždějící EAO celkově (v %)		vyjíždějící EAO v rámci okresu (v %)	
	1991	2001	1991	2001
Batňovice	78	76	89	72
Havlovice	73	77	95	78
Chvaleč	57	73	95	67
Jívka	38	63	59	29
Libňatov	80	72	92	75
Malé Svatoňovice	51	56	91	53
Maršov u Úpice	77	83	98	83
Radvanice	33	62	80	41
Rtyně v Podkrkonoší	65	61	69	38
Suchovršice	85	78	97	76
Úpice	35	50	85	48
Velké Svatoňovice	79	74	94	70
mikroregion JH	51	60	84	52
okres Trutnov	32	36	84	31

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Dojíždka a vyjíždka do zaměstnání a škol okres Trutnov. FSÚ 1992
Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007

3.5 Hospodářství a dopravní infrastruktura

Modelové území by se na základě charakteristik nadmořské výšky, charakteru reliéfu, průměrné roční teploty a srážek a charakteristik pro klimatické regiony dalo zařadit do obilnářské výrobní oblasti. Mezi hlavní zemědělské plodiny patří obilniny, ozimá řepka, okrajově cukrovka, brambory a kukuřice na siláž. Konkrétní údaje za modelové území nejsou bohužel k dispozici.

Co se týče průmyslu, tak tradičním odvětvím byl vždy průmysl textilní. V současné době už ovšem nemá téměř žádný význam a většina podniků působících v tomto odvětví buď zkrachovala nebo je v konkurzu. Jedním z mála takových podniků, který stále plně funguje, je Juta a.s., která vyrábí pytle a další podobné příslušenství. V současné době není některé odvětví průmyslu výrazně dominantní. V modelovém území se vyskytují podniky spadající do potravinářského průmyslu, podniky zabývající se lehkým i těžkým strojírenstvím a další. Z největších podniků bych jmenoval již zmiňované Juta a.s. a Tonava a.s. v Úpici, Kovo IDA spol. s r.o. zabývající se výrobou strojů a zařízení pro dřevařský průmysl a Nypro a.s. zabývající se prodejem hutních materiálů v Malých Svatoňovicích nebo třeba GEMEC-UNION a.s. zabývající se širokou škálou činností od výroby ocelových konstrukcí přes výrobu stavebních hmot k výrobě rekultivačních hmot v Jívce. Příkladem zahraničního investora do modelového území je pobočka firmy Takata-Petri Parts s.r.o. zabývající se výrobou autodoplňků a nacházející se ve Rtyni v Podkrkonoší.

Pomocí ukazatele sektorová struktura hospodářství můžeme určit, které odvětví hospodářství koncentrovalo nejvíce EAO a naopak která odvětví koncentrovala EAO méně. Při porovnání dat z let 1991 a 2001 (tabulka č. 4) lze říct, že za sledované období dochází na všech sledovaných úrovních k vývoji, který je typický od roku 1989 do současnosti: výrazný pokles podílu EAO v zemědělství, stagnace a následný pozvolný pokles podílu sekundéru a značný nárůst podílu služeb. Vyšší podíl okresu oproti modelovému území v zaměstnaných obyvatelích ve službách může být způsoben především vlivem největších měst jako jsou Trutnov, Dvůr Králové nad Labem a Vrchlabí, kam jsou služby koncentrovány nejvíce.

Tabulka č. 4: Sektorová struktura hospodářství v modelovém území

název obce	EAO v % v roce 1991			EAO v % v roce 2001			index změny 2001/1991 (v %)		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
Batňovice	18	52	30	4	50	46	24	93	149
Havlovice	18	55	27	9	46	45	54	89	178
Chvaleč	15	58	27	7	57	36	42	87	123
Jívka	18	66	16	6	66	28	28	93	162
Libňatov	27	45	28	8	53	39	27	2	133
Malé Svatoňovice	5	55	40	2	47	51	33	83	124
Maršov u Úpice	34	52	14	15	56	29	46	8	210
Radvanice	8	67	25	3	60	37	33	90	150
Rtyně v Podkrkonoší	7	63	30	2	59	39	32	90	123
Suchovršice	12	58	30	4	54	42	29	94	145
Úpice	5	65	30	2	56	42	29	77	125
Velké Svatoňovice	21	49	30	6	46	48	27	86	148
mikroregion JH	9	61	30	3	55	42	32	84	132
okres Trutnov	10	52	38	3,5	47,5	49	33	85	123

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Vybrané údaje za základní sídelní jednotky okres Trutnov. FSÚ 1992
Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007

Při porovnání jednotlivých obcí bych vyzdvihl fakt, že pouze obce Malé a Velké Svatoňovice se v roce 2001 vykazovaly vyšším podílem EAO v terciéru než v sekundéru a taktéž i nejvyšším podílem EAO v terciéru ze všech obcí. Je to pravděpodobně způsobeno rozvojem pracovních příležitostí v oblasti cestovního ruchu a rekreace, neboť tyto obce představují i výchozí místa do Jestřebích hor. Naopak nejmenší podíl EAO v terciéru měly obce Jívka (28 %) a Maršov u Úpice (29 %). U Maršova u Úpice je takto nízký podíl dán tím, že obzvláště specializovanější služby jsou koncentrovány do relativně blízké Úpice. V Maršově u Úpice jsou koncentrovány jen základní služby jako je například obchod s potravinami. Naopak v Jívce je to dáno výraznou orientací obce na sekundér. Co se týče indexu změny vývoje za sledované období, pak je opět vidět typický rys poklesu podílu priméru, převážně mírného poklesu podílu sekundéru a významný nárůst podílu sektoru služeb. Nelze ovšem jednoznačně říct, zda-li je to takto porovnatelné. Může to být způsobeno odlišnou metodikou hodnocení v roce 1991 a 2001.

Dopravní infrastruktura je v modelovém území nedostatečná především svou kvalitou. Hustota místních cest je sice značná, ale mnoho z nich je ve špatném technickém stavu. I řada starostů či starostek uvedla v dotazníku jako jednu z hlavních priorit zlepšení stavu místních komunikací. Mikroregionem prochází jedna silnice první třídy, která představuje hlavní tah mezi okresními městy Trutnov-Náchod (číslo 14). Dále mikroregionem procházejí dvě silnice druhé třídy – silnice číslo 301 a silnice číslo 304.

Ze železnic je nejvýznamnější trať vedoucí z Trutnova do Hradce Králové. Nejvýznamnější stanicí v modelovém území jsou Malé Svatoňovice, které představují uzel, ve kterém se často křížují vlaky. V letošním roce je dokonce zajištěno pětkrát za den přímé spojení Trutnov-Praha. Trať je elektrifikovaná až od Jaroměře a tudíž by jí prospěla elektrifikace již od Trutnova. Problém je ovšem v tom, že elektrifikace by byla značně nákladná a to především vlivem složitého a nezpůsobilého terénu v některých pasážích tratě. Přes modelové území prochází ještě jedna lokální trať vedoucí z Trutnova do Adršpachu.

Tato základní dopravní infrastruktura modelového území je naznačena na mapě č.2 (viz přílohy).

3.6 Cestovní ruch a rekreace

Z hlediska cestovního ruchu má mikroregion Jestřebí hory značný potenciál. Jestřebí hory jsou díky své poloze, členitosti a rozmanitosti skvělým místem pro pěší turistiku a cykloturistiku. Mikroregionem prochází několik značených turistických tras a cyklistických stezek, které mají napojení až na sousední Polsko. Vyhledávaným místem pro turisty je rozhledna na Žaltmaně, ze které jsou za pěkného počasí dobře vidět Krkonoše, dále Orlické hory či vodní nádrž Rozkoš. Z přírodních lokalit představují zajímavé místo Čížkovy kameny, dále pak araukarity, což jsou zkamenělé stromy nacházející se v celé oblasti Jestřebích hor (jestrebihory.cz, červenec 2007) či unikátní geologické souvrství v Malých Svatoňovicích, kde lze pozorovat tektonický styk permských slepenců a sedimentů svrchní křídly.

Z kulturních památek jsou zajímavá místní muzea. Příkladem je Muzeum bratří Čapků v Malých Svatoňovicích či muzeum věnované se tématice selského povstání v roce 1775 ve Rtyni v Podkrkonoší. Dalšími kulturními místy jsou středověký hrad Vizmburk u Havlovic nebo náměstí T.G.Masaryka v Úpici s barokním kostelem svatého Jakuba. V regionu každoročně dochází také k mnoha společenským akcím jako je například cyklistický festival Apache Jestřebí hory s doprovodným kulturním programem Bujará Úpice, Havlovický pohár

v malé kopané, dálkový pochod Babička či festival dechové hudby Koletova Rтынě. Mezi nejvýznamnější akce uskutečněné v regionu patřila Mistrovství světa a Mistrovství Evropy v běhu do vrchu a Mistrovství Evropy veteránů v silničním běhu a chůzi (jestrebihory.net, červenec 2007). Nelze opomenout ani vojenské památky. V celém modelovém území se vyskytuje mnoho dvoupatrových vojenských objektů a tzv. „řopíků“, z nichž některé byly zprovozněny a upraveny pro volný přístup návštěvníků, kteří se tak mohou dozvědět o minulosti a významu tohoto opevnění.

Mikroregion Jestřebí hory představuje také vhodné místo k ubytování, neboť okolní území skrývá značný počet lokalit záhodných k navštívení. Takovými lokalitami jsou například Adršpašsko-Teplické skály, zoologická zahrada ve Dvoře Králové nad Labem, barokní hospital Kuks, Braunův betlém, Babiččino údolí, Ratibořický zámek nebo Náchodský zámek (jestrebihory.net, červenec 2007). Vzdálenost do těchto lokalit se pohybuje přibližně v rozmezí mezi dvaceti až třiceti kilometry.

V oblasti rekreace se zmíním ještě okrajově o druhém bydlení. Druhé bydlení lze definovat jako označení pro objekt (či část objektu), který je přechodným místem pobytu vlastníka či uživatele, využívajícího tento objekt převážně k rekreačním účelům, a pro jevy a procesy s ním spojené (Vágner, 1999, cit. v Fialová, 2001, s. 37). Využití modelového území k druhému bydlení je vzhledem k okresu Trutnov mírně nadprůměrné (6 rekreačních objektů na 1 km² oproti 4 rekreačním objektům v okresu). Z obcí mají nejvíce rekreačních objektů na 1 km² obce Úpice (14), Maršov u Úpice (9) a Batňovice (8), nejméně naopak obce Chvaleč a Suchovršice (obě 2).

4. Vymezení periferních oblastí v mikroregionu Jestřebí hory

4.1 Stanovení hypotéz

Ještě před vlastním vymezením periferních oblastí v modelovém území se pokusím o hypotézy, které části území se podle mého názoru pravděpodobně budou jevit jako potencionálně exponované, a které jako potencionálně periferní. Jsem toho názoru, že nejvíce exponovanou oblast v modelovém území bude představovat obec Úpice a její nejbližší okolí. Dále předpokládám, že se jako exponovaná oblast projeví i obec Rтынě v Podkrkonoší. Obě tyto obce mají dobré napojení na větší okolní centra, především pak na Trutnov. Mají i lepší občanskou vybavenost a větší rozsah veřejné dopravy oproti méně exponovaným částem.

Taktéž předpokládám, že jako relativně exponované oblasti by se mohly jevit obce a jejich území ležící na železničním tahu Trutnov-Hradec Králové. Jedná se o obce Malé Svatoňovice, Velké Svatoňovice, Suchovršice a již zmiňovaná Rтынě v Podkrkonoší. U obce Suchovršice lze ovšem pochybovat, neboť zastávka této obce se nachází úplně mimo centrum dění obce a je poměrně těžko dostupná. Pro obec Suchovršice ovšem hraje na druhou stranu fakt, že se nachází v těsné blízkosti Úpice.

Na rozhraní exponovaných a periferních oblastí bych zařadil území obcí Batňovice, Havlovice a Radvanice. Batňovice představují tranzitní území mezi obcemi Úpice a Rтынě v Podkrkonoší, tudíž to přináší některé výhody, ale i nevýhody. Výhodou je dobré dopravní napojení na tyto obce, nevýhodou zase určitá závislost na těchto obcích. Havlovice se nacházejí v těsné blízkosti Úpice, což je jistě určitá výhoda. Radvanice jsou populačně největší obcí na severovýchodním úbočí Jestřebích hor a z těchto obcí mají nejvyšší občanskou vybavenost. Na druhou stranu z hlediska geografické polohy je toto úbočí Jestřebích hor všeobecně periferní.

Jako území periferní se budou podle mého názoru jevit území obcí Libňatov, Maršov u Úpice, Jívka a Chvaleč. Tyto oblasti se nacházejí daleko od hlavních komunikačních os a jsou nejdále vzdáleny od řídicích center modelového území. Z toho vyplývá, že jejich hlavní nevýhodou je poloha. Jedná se také o převážně zemědělské oblasti a je pro ně typická rozdrobená sídelní struktura.

4.2 Metodologie vymezení periferních území

V této kapitole uvedu, jaká data, ukazatele a metody jsem využil při vymezování periferních oblastí v modelovém území.

4.2.1 Datová základna

Datová základna je na nižší úrovni než okresní nedostatečná. Statistická data, která jsou k dispozici na úrovni obcí, pocházejí převážně ze sčítání lidu, domů a bytů. Tato data ze sčítání z let 1991 a 2001 jsem také převážně využil. Z dalších dat jsem využil Retrospektivní lexikon obcí, oficiální internetové stránky státní správy pro zjištění procentuálního zalesnění obcí a také údaje o nezaměstnanosti, které monitoruje Úřad práce v Trutnově.

Periferní oblasti jsou z dlouhodobějšího hlediska v čase poměrně stálé. Důkazem je rozbor jednotlivých studií zabývajících se vymežováním periferních oblastí v Česku (viz kap. 2.4.2). Na základě tohoto tvrzení lze předpokládat, že převážné využití dat ze sčítání lidu, domů a bytů nepovede k zásadním chybám při vymežování periferií.

4.2.2 Pojmy a ukazatele

Pro hodnocení obcí jsem zvolil celkem 9 ukazatelů, které jsou v přehledu uvedeny v tabulce č. 5. U ukazatele index změny počtu obyvatel 2001/1930 bylo nutné vztahovat data k současnému administrativnímu vymezení obcí, aby byly všechny ukazatele vzájemně porovnatelné.

Tabulka č.5: Vybrané ukazatele pro hodnocení obcí modelového území

Název ukazatele	Zkratka
Hustota zalidnění na km ² (2001)	HUSZA
Index změny počtu obyvatel 2001/1991 (2001 a 1991)	IZPO91
Index změny počtu obyvatel 2001/1930 (2001 a 1930)	IZPO30
Index věkového složení (0-14/60+) (2001)	INVSLO
Podíl ekonomicky aktivních v priméru (2001)	PEAOP
Progresivita ekonomické struktury (2001)	PROGEKS
Míra nezaměstnanosti (únor 2007)	NEZAM
Počet rekreačních objektů připadajících na 100 trvale obydlených domů (1991)	RONTOD
Lesnatost (2004)	LESNT

Pozn.: za názvem ukazatele je uveden rok, ke kterému se data vztahují

Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Federální statistický úřad, Praha, 1978
Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Vybrané údaje za základní sídelní jednotky okres Trutnov. FSÚ 1992
Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007
Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí, <http://portal.mpsv.cz/>, 2007
Státní správa, www.statnisprava.cz, 2007

Tyto ukazatele byly zvoleny záměrně. Byly zahrnuty ukazatele týkající se obyvatelstva (IZPO91, IZPO30, INVSLO), struktury osídlení (HUSZA, RONTOD), ukazatele sociální a ekonomické povahy (PEAOP, PROGEKS, NEZAM) a z fyzickogeografických ukazatelů byl vybrán ukazatel podíl lesních ploch na celkové rozloze obce (LESNT).

Nyní budu jednotlivé ukazatele stručně charakterizovat (v příloze 1 jsou uvedeny jejich hodnoty za obce). U řady ukazatelů se pokusím naznačit jejich vztah a oprávněnost k vymezení periferních oblastí.

Ukazatel hustoty zalidnění vyjadřuje poměr počtu obyvatel obce k celkové rozloze obce v km². Naznačuje intenzitu využití daného území a periferní oblasti jsou všeobecně chápány jako území s velice nízkou intenzitou osídlení.

Indexy změn počtu obyvatel 2001/1991 a 2001/1930 udávají, zda-li je území dlouhodobě ziskové nebo ztrátové z hlediska počtu obyvatel. Periferní oblasti bývají z hlediska počtu obyvatel dlouhodobě ztrátové. Tyto ukazatele odráží i migrační atraktivitu území. Rok 1930 byl zvolen proto, jelikož v tomto roce ještě nedocházelo k masivnímu odchodu obyvatel do měst.

Index věkového složení vyjadřuje počet osob ve věku 0-14 let na 100 osob ve věku 60 a více let. Pokud je tento index menší než jedna, znamená to, že v dané obci převažuje poproduktivní složka obyvatelstva a tudíž je zde nepříznivá věková struktura. Naopak pokud je větší než jedna, převažuje preproduktivní složka obyvatelstva, což představuje příznivou věkovou strukturu.

Podíl ekonomicky aktivních v priméru představuje procentuální zaměstnanost EAO v zemědělství, rybolovu a lesnictví. Vysoký podíl zaměstnaných v tomto odvětví vypovídá o nedostatečné rozvinutosti ekonomické struktury v dané obci a znamená i možnou zranitelnost oblasti.

Progresivita ekonomické struktury byla vypočítána jako součet procentního zastoupení EAO zaměstnaných v priméru plus dvojnásobek procentního zastoupení EAO zaměstnaných v sekundéru (průmysl a stavebnictví) plus čtyřnásobek procentního zastoupení EAO zaměstnaných ve službách. Tomuto ukazateli ekonomické povahy byly přisouzeny různé váhy podle významu a důležitosti každého sektoru hospodářství. Z toho vyplývá, že v současnosti je nejvýznamnějším odvětvím hospodářství sektor služeb, následuje sekundér a nejméně významná je zaměstnanost v priméru.

Míra nezaměstnanosti vyjadřuje procentuálně poměr počtu nezaměstnaných k celkovému počtu EAO. Tento ukazatel de facto vyjadřuje nabídku pracovních míst v dané obci a sílu

ekonomické základny dané obce. Měsíc únor byl zvolen úmyslně, neboť v zimním období se předpokládá vyšší míra nezaměstnanosti než na jaře nebo v létě, kdy se zaměstnanost zvedá například vlivem sezónních prací.

Ukazatelem počet rekreačních objektů připadajících na 100 trvale obydlených domů lze vyjádřit, která území byla a v jak velké míře zasažena odlivem trvale bydlícího obyvatelstva. Periferními oblastmi jsou na základě tohoto ukazatele považována ta území, kde došlo k výraznému odlivu trvale bydlících obyvatel. Podle Fialové (2001, s. 41-43) je tento ukazatel vhodný pro vymezení periferních oblastí a obzvláště na úrovni obcí má značnou vypovídací schopnost.

Lesnatost vyjadřuje procentuální podíl lesních ploch na rozloze obce. Z hlediska vztahu k vymezení periferních oblastí Marada (2001) došel k závěru, že znakem periferních území je vyšší lesnatost.

4.2.3 Popis metod

Pro vymezení periferních oblastí v modelovém území použiji dvou statistických metod s názvy „Pořadí“ a „Medián“. Při využití těchto metod jsem se inspiroval prací Pilečka (2004), který pomocí těchto metod (Pileček navíc použil ještě metodu „Průměr“) vymezil periferní oblasti v okrese Prachatice.

Vymezování periferních oblastí je do značné míry dosti subjektivní, neboť neexistují jasná kritéria pro jejich hodnocení. Autoři při vymezení periferií dávají většinou přednost kvantitativních metodám (např.: faktorová analýza), kde se pracuje s číselnými údaji. Kvalitativní metody (např.: interview) upřednostňují slovní vyjádření a je jejich cílem hluboké proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí (blíže oficiální webové stránky Jančáka). Nyní již ke konkrétním metodám, které byly použity v této práci.

Metoda „Pořadí“

Hodnoty každého z devíti ukazatelů byly pro jednotlivé obce srovnány do pořadí podle velikosti od nejvíce pozitivních hodnot po nejvíce negativní hodnoty z hlediska vztahu k vymezení periferních oblastí. V každém z devíti souborů seřazených hodnot byly následně jednotlivým obcím přiřazeny body podle pořadí od 1 do 12 bodů (1 bod představoval nejmenší „perifernost“, 12 bodů představovalo největší „perifernost“) (Pileček, cit. v Novotná, 2005, s. 84). Pokud nastala situace, že u některého z ukazatelů měly dvě nebo více obcí shodné hodnoty, tak tyto obce dostaly stejný počet bodů. Následující obec dostala počet bodů odpovídající jejímu pořadí. Například pokud by tři obce měly 0 % EAO

v priméru, tak dostaly shodně po jednom bodě a obec čtvrtá v pořadí s 1 % EAO v priméru by dostala body čtyři. Na závěr byla provedena u jednotlivých obcí sumarizace bodů získaných ze všech devíti ukazatelů a na základě těchto výsledných bodů provedeno vymezení periferních oblastí v modelovém území.

Metoda „Medián“

U této metody byly hodnoty každého z devíti ukazatelů pro 12 obcí rovnoměrně rozděleny do 4 intervalů. Tento počet intervalů byl získán aplikací Sturgesova pravidla ($m = 1 + 3,3 \log_{10} n$). Základem tohoto rozdělení je střední hodnota dvanáctičlenného souboru, tj. medián, který dělí soubor na dvě stejné početné skupiny (Pavlík, Kühnl, 1981). V tomto případě je medián 6,5 (mezi šestou a sedmou hodnotou v pořadí). Od této hodnoty byly na každou stranu vymezeny intervaly tak, aby odpovídaly získanému počtu intervalů (celkově 4). Intervaly byly vymezeny tedy takto: 1.-3.; 4.-6.; 7.-9.; 10.-12. hodnota v pořadí. Následně byly opět přidělovány body, v tomto případě již jen od 1 do 4 bodů (podle jednotlivých intervalů). Z toho vyplývá, že u každého ukazatele první tři obce (z hlediska hodnocení perifernosti toho daného ukazatele) získaly 1 bod, další tři obce 2 body, atd. Opět platilo, že nižší bodová hodnota vyjadřovala nižší „perifernost“ a vyšší bodová hodnota vyjadřovala vyšší „perifernost“. Pokud opět nastala situace, že u některého z ukazatelů měly dvě nebo více obcí shodné hodnoty a tyto shodné hodnoty „patřily“ do rozdílných intervalů (např.: obec na 6. resp. 7. místě, apod.), pak tyto obce patřící již do nižšího intervalu dostaly stejný počet bodů jako obce patřící do vyššího intervalu. Na závěr byla opět provedena u jednotlivých obcí sumarizace bodů získaných ze všech devíti ukazatelů a na základě těchto výsledných bodů provedeno vymezení periferních oblastí v modelovém území.

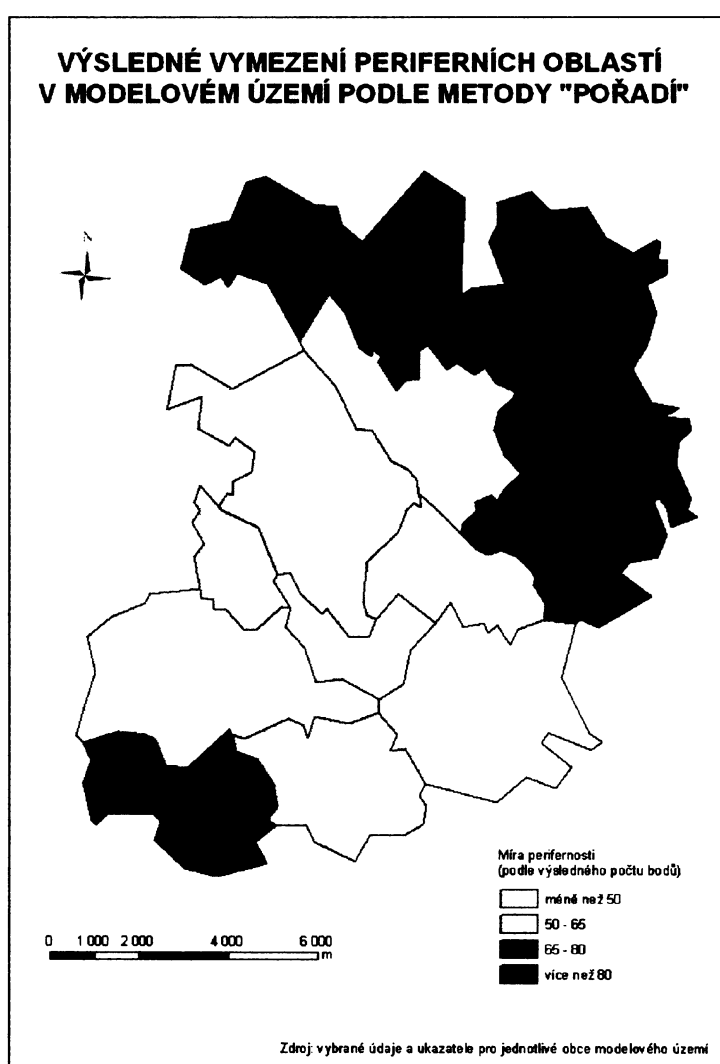
Počet intervalů byl získán opět využitím Sturgesova pravidla (blíže Zvára, 2003, str. 15) a rozpětí intervalů (určujících vymezení periferních, resp. exponovaných oblastí v modelovém území) bylo následně u obou metod vymezeno na základě pomocných výpočtů (maximální a minimální hodnota výsledných hodnot souboru, výška intervalu, rozpětí hodnot v souboru a s nimi související výpočty). Jednotlivé intervaly představují charakteristiky (od světlejších do tmavších odstínů barev): nejvíce exponovaná oblast; relativně exponovaná oblast; spíše periferní oblast; nejvíce periferní oblast.

4.3 Výsledky a posouzení hypotéz

Na základě výše popsaných postupů k těmto metodám jsem sestrojil dva kartogramy, které vyjadřují míru exponovanosti či perifernosti území. Na kartogramu č. 1 jsou zachyceny

výsledky získané podle metody „Pořadí“. Z tohoto kartogramu vyplývá, že nejexponovanějšími částmi modelového území jsou populačně největší a také nejvíce rozvinuté obce z hlediska občanské vybavenosti – Úpice a Rtně v Podkrkonoší. Dále do nejvíce exponovaných oblastí patří obce Malé Svatoňovice, Radvanice a také obec Batňovice, která tyto výše popsané charakteristiky sice nesplňuje, ale těží ze své strategické polohy mezi obcemi Úpice a Rtně v Podkrkonoší. Naopak mezi nejvíce periferní oblasti patří obce Maršov u Úpice a Jívka, které se nacházejí daleko od hlavních komunikačních os a je pro ně typická rozdrobená sídelní struktura.

Kartogram č. 1:

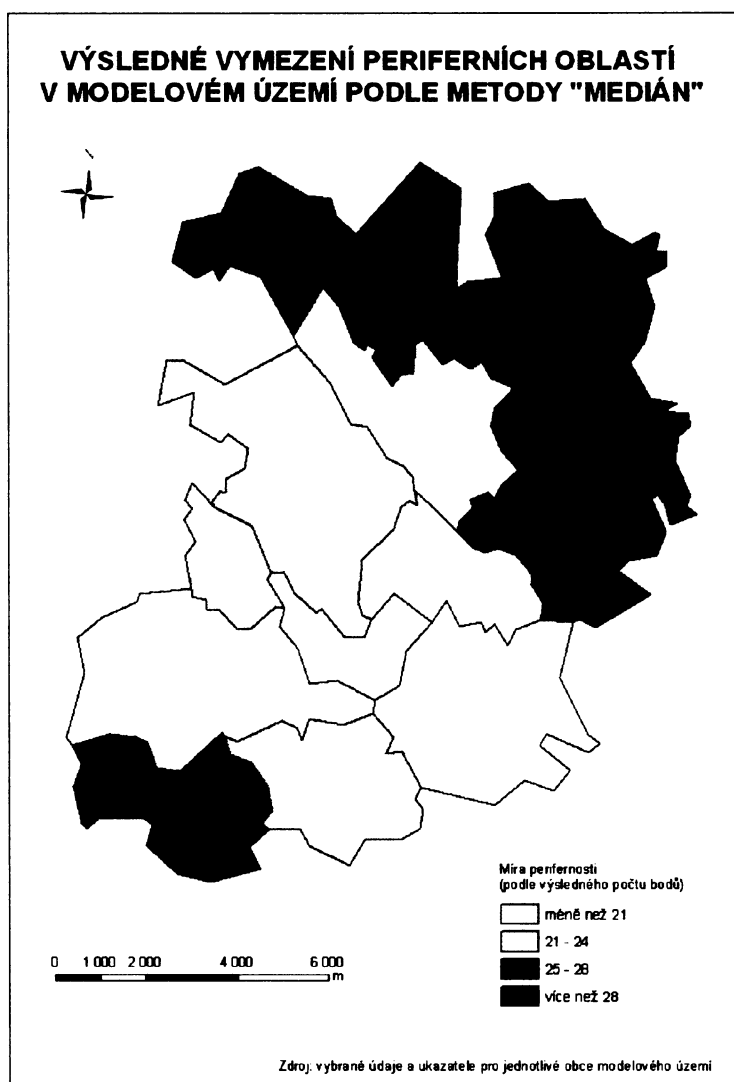

Pozn.: tmavší odstín vyjadřuje větší míru „perifernosti“

Na kartogramu č. 2 jsou pak zachyceny výsledky získané podle metody „Medián“. Z tohoto kartogramu vyplývá, že došlo téměř k totožnému vymezení exponovaných a

periferních oblastí v modelovém území jako v případě metody „Pořadí“. Jediný rozdíl představuje území obce Chvaleč. Zatímco při použití metody „Pořadí“ obec Chvaleč patřila do kategorie spíše periferní oblast, tak podle metody „Medián“ patří již do kategorie nejvíce periferní oblast.

Kartogram č.2:

Pozn.: tmavší odstín vyjadřuje větší míru „perifernosti“

Dvě metody k vymezení exponovaných a periferních oblastí modelového území jsem použil z důvodu, abych se přesvědčil, zda budou u obou metod získány podobné výsledky či nikoliv. Jelikož u obou metod vyšly téměř totožné výsledky, opravňuje mě to k závěru, že výsledný obraz územního rozložení exponovaných a periferních oblastí je poměrně pravdivý. Použití těchto statistických metod představuje jen jeden z mnoha možných způsobů vymezení periferních oblastí.

Nyní porovnám dosažené výsledky na základě těchto metod s hypotézami, které jsem vyslovil na začátku této kapitoly. Potvrdil se můj předpoklad, že jako nejvíce exponované oblasti se budou jevit území obcí Úpice a Rtně v Podkrkonoší. Potvrdil se i předpoklad, že jako relativně exponované oblasti se budou jevit území obcí Suchovršice a Velké Svatoňovice, které těží z blízkosti hlavních komunikačních os. Naopak jsem předpokládal, že obec Malé Svatoňovice se bude jevit „pouze“ jako relativně exponovaná oblast, ale na základě výsledků metod patří do nejvíce exponovaných oblastí modelového území. Tato hypotéza se převážně tedy potvrdila.

Výrazným rozdílem oproti mé domněnce bylo výsledné vymezení obcí Batňovice a Radvanice. Předpokládal jsem, že se tyto obce budou jevit na rozhraní exponovaných a periferních oblastí. Podle výsledků metod patří ovšem do nejvíce exponovaných oblastí a na základě toho lze konstatovat, že u obce Batňovice hraje strategická poloha mezi Úpicí a Rtní v Podkrkonoší mnohem větší roli, než jsem předpokládal. Naopak u obce Radvanice hraje mnohem větší roli její význam na severovýchodním úbočí Jestřebích hor. Tato hypotéza se tudíž nepotvrdila.

Za nejvíce periferní oblasti jsem předpokládal území obcí Libňatov, Maršov u Úpice, Jívka a Chvaleč. Tato hypotéza se převážně potvrdila, pouze obec Libňatov a u jedné metody obec Chvaleč patří do kategorie relativně periferních oblastí. Lze tedy konstatovat, že hlavní příčinou je odlehlost těchto obcí od hlavních komunikačních os a tudíž jejich hlavní nevýhodou je geografická poloha.

Závěrem lze říci, že na základě získaných výsledků z obou metod se převážně potvrdily důvody a příčiny pro zařazení jednotlivých obcí do kategorií exponovanosti a perifernosti, které jsem formuloval na začátku této kapitoly.

4.4 Hodnocení vývoje modelového území k celkovému vývoji okresu Trutnov a celého Česka z hlediska perifernosti

V této podkapitole se pokusím zhodnotit modelové území, jak se vyvíjelo z hlediska perifernosti vzhledem k celkovému vývoji okresu Trutnov a celého Česka. K tomuto hodnocení použiji ukazatel index vývoje části ku celku a to pro hodnocení vývoje počtu obyvatel a věkového složení obyvatel.

Index vývoje počtu obyvatel části ku celku vyjadřuje vývoj počtu obyvatel v nižším územním celku mezi danými lety ve vztahu k vývoji k vyššímu územnímu celku. V našem případě budou nižší územní celky představovat obce, ale i modelové území či okres Trutnov. Vyšší územní celek bude představovat modelové území, okres Trutnov a celé Česko.

Hodnoty indexu a vztahy mezi jednotlivými úrovněmi jsou naznačeny v příloze č. 2. Pokud je tento index větší než 1, znamená to, že nižší územní celek se jeví pozitivně v rámci vyššího územního celku.

Jelikož je vymezení exponovaných a periferních oblastí v modelovém území podle jednotlivých obcí podrobně rozebráno v předcházejících podkapitolách, zaměřím se spíše na vývoj modelového území v rámci okresu Trutnov a Česka a na vývoj okresu Trutnov v rámci Česka. Modelové území se na základě tohoto indexu jeví v rámci okresu Trutnov podobně, dokonce ve dvou časových obdobích (1890-1910 a 1950-1970) pozitivněji než okres celkově. Z toho vyplývá, že v modelovém území se jedná částečně o menší relativní úbytky obyvatel než v okrese Trutnov, což je z hlediska vymezení periferních oblastí pozitivní jev. V rámci celého Česka se pak modelové území jeví také dosti podobně, ovšem v tomto případě v několika časových obdobích (1910-1930, 1930-1950 a 1970-1991) dosahuje index hodnoty 0,9, což představuje negativní vývoj z hlediska vývoje počtu obyvatel oproti celému Česku. Okres Trutnov se z hlediska tohoto indexu jeví v rámci Česka podobně jako modelové území. Ve čtyřech časových obdobích index dosahuje hodnoty 0,9, což představuje také negativní vývoj z hlediska vývoje počtu obyvatel oproti celému Česku. Myslím si, že odchylka od střední hodnoty indexu není moc výrazná, tudíž lze říct, že jak modelové území, tak okres Trutnov patří v rámci Česka spíše na rozhraní mezi exponované a periferní oblasti na základě hodnocení tohoto indexu.

Index vývoje věkového složení obyvatel části ku celku vyjadřuje vývoj indexu věkového složení nižšího územního celku ve vztahu k vývoji indexu věkového složení vyššího územního celku (hodnoty v příloze č. 3). Též platí, že pokud je tento index větší než 1, znamená to, že nižší územní celek se jeví pozitivně v rámci vyššího územního celku. Opět se zaměřím na vývoj modelového území v rámci okresu Trutnov a Česka a na vývoj okresu Trutnov v rámci Česka, neboť vývoj jednotlivých obcí z hlediska věkové struktury je rozebrán v kap. 3.4.2.

Modelové území se ve vztahu k okresu Trutnov z hlediska tohoto ukazatele jeví negativně. V roce 2001 dosahoval tento index hodnoty 0,9. Z toho vyplývá, že v modelovém území je vyšší podíl poproduktivní složky populace, což je z hlediska vymezení periferních oblastí negativní jev. Ve vztahu k celému Česku se modelové území v roce 2001 jeví také negativně, index dosahoval také hodnoty 0,9. Naopak okres Trutnov se ve vztahu k celému Česku jeví neutrálně (hodnota 1). Opět předpokládám, že odchylka od střední hodnoty indexu není moc výrazná, tak lze modelové území i okres Trutnov v rámci Česka zařadit na rozhraní mezi exponované a periferní oblasti na základě hodnocení tohoto indexu.

5. Vymezení spádových subregionů v modelovém území

V této části práce jsem se pokusil o vymezení regionů v modelovém území podle spádovosti obcí do středisek z hlediska občanské vybavenosti. Výsledkem jsou subregiony, které lze charakterizovat jako relativně nekomplexní územní celky, tj. jako jednotky, v jejichž rámci jsou uzavřeny jen některé potřeby a služby. Například služby typu nákup průmyslového zboží jsou v rámci subregionů uzavřeny jen částečně nebo nedostatečně (Hampl, Gardavský, Kühnl, 1987, s. 131). Nelze tedy říct, že se jedná o mikroregiony, které Hampl, Gardavský a Kühnl (1987, s. 131) definují jako „územní celky, v jejichž rámci jsou relativně uzavřeny nejintenzivnější regionální procesy, tj. především dojíždka za prací a za základními druhy služeb“.

Na základě vymezení spádových subregionů lze vysledovat, kam z určité obce převažuje spádovost obyvatel za určitými druhy potřeb. Pomocí tohoto vymezení lze také vytvořit hierarchizaci středisek v modelovém území a budu moci tak zhodnotit, zda existuje stálost středisek v systému osídlení, které byly určeny v koncepci střediskové soustavy.

5.1 Použitá metoda

Pro zjištění převažující spádovosti obce za určitou občanskou vybaveností jsem použil dotazníkové šetření určené starostům a starostkám obcí. Pro každou obec byl vyplněn jeden dotazník. Je potřeba brát v potaz, že se jedná o subjektivní názory jednotlivých představitelů obcí a lze tak říct, že metoda spádovosti bude méně přesná, než kdyby byl například vybrán určitý reprezentativní vzorek obyvatelstva. Na druhou stranu ovšem i tato metoda v podstatě vystihuje regionální organizaci obslužných vztahů.

Podobné šetření bylo provedeno v osmdesátých letech 20. století Maryášem pro jednotlivé obce Československé republiky a také Vanduchovou v roce 2001 pro okres Nymburk. Dotazník použitý Maryášem a Vanduchovou mi byl inspirací při tvorbě dotazníku pro modelové území. Jednotlivé druhy potřeb se jen nepatrně lišily od potřeb použitých v mém dotazníku.

Dotazník (příloha 4) obsahoval celkem 11 druhů potřeb uspokojovaných příslušnou občanskou vybaveností. Starostové a starostky měli za úkol vyplnit název navštěvované obce, kde jejich obyvatelé uskutečňují danou potřebu, a to převážně, částečně a výjimečně. Dotazník byl představitelům obcí předán mnou osobně, čímž jsem chtěl docílit vyššího procenta navrácení vyplněných dotazníků. V souvislosti s tím musím dodat, že všichni

představitelé obcí byli ochotni spolupracovat a dotazník bez problémů vyplnili. Návratnost ze všech dvanácti obcí byla tedy stoprocentní a je tak splněna podmínka, že požadovaná minimální návratnost dotazníkového šetření by měla být alespoň 75 % (Wiersma, cit. v Gavora, 2000).

K vymezení spádových území jsem se řídil kritériem převládajícího spádu, tedy ve kterých obcích obyvatelé té dané obce podle starostů uskutečňují potřeby převážně. Jestliže nebyla kolonka převažujícího spádu vyplněna, řídil jsem se kritériem „částečně navštěvovaná obec“.

Jako první krok jsem učinil vymezení území podle převažujícího spádu obce z hlediska denních nákupů (obrázek 1). Toto hledisko představuje nejzákladnější a nejnižší úroveň prostorových vztahů. Následně jsem analyzoval další procesy – nákupy běžného textilu a obuvi, běžné služby (např.: kadeřník, oprava obuvi, apod.), návštěva lékárny a návštěva lékaře (obrázek 2, 3, 4, 5). Tyto procesy lze označit jako za přibližně stejně frekventované. Danou obec jsem přiřadil ke středisku, kam převažoval spád alespoň tří těchto procesů. Pokud ovšem návštěva lékaře a lékárny směřovala k jinému středisku než zbylé dva procesy (nákupy běžného textilu a obuvi a běžné služby), tak tuto obec jsem zařadil ke středisku, kam směřovaly tyto zbylé dva procesy a to z prostého důvodu, že jsou více ovlivněny přirozenou volbou, než návštěva lékaře a lékárny, u kterých obyvatelé mají menší možnost výběru. Pokud u některých obcí došlo k situaci, že tyto čtyři procesy směřovaly do jiného střediska než do střediska, kde obyvatelé uskutečňují denní nákupy, tak tuto obec jsem zařadil ke středisku, kam převládá spádovost z hlediska těchto čtyř procesů. Pokud došlo ještě k jiné situaci, posuzoval jsem jednotlivé obce na základě jejich možností vůči potencionálním střediskům (např.: dopravní napojení na potencionální středisko).

Další sledované druhy potřeb a jejich spádovost byly využity jen doplňkově u sporných případech. Jedná se o potřeby návštěvy spořitelny, banky, pojišťovny, dále nákupy speciálního průmyslového zboží (elektro, ledničky, apod.), nákupy knih, kazet, CD, DVD, nákupy speciálního výběrového zboží (šperky, motoristické zboží, apod.), návštěvy tanečních zábav a návštěvy kina nebo divadla. Tyto služby už jsou hierarchicky nadřazeny službám typu denních nákupů apod. a zahrnují širší prostorový rámec. Uskutečnění těchto služeb je možné jen ve větších obcích a městech.

5.2 Spádové subregiony

V modelovém území jsem vymezil celkem tři spádové subregiony (mapa 3, tabulka 6). Dva mají svá střediska v modelovém území a jedno středisko představuje okresní město

Trutnov. Město Trutnov by koncentrovalo určitě více obcí, ale ty nepatří již do modelového území.

Tabulka č. 6: Spádové subregiony v modelovém území

Spádový subregion	Obce patřící do zázemí subregionu	Počet obyvatel zázemí střediska v roce 2001	Počet obyvatel subregionu v roce 2001
Trutnov	Chvaleč, Jívka, Malé Svatoňovice, Radvanice	3 779 ¹	---
Úpice	Batňovice, Havlovice, Maršov u Úpice, Libňatov, Suchovršice, Velké Svatoňovice	3 538	9 470
Rtyně v Podkrkonoší	---	---	3 053

Pozn.: ¹Pouze počet obyvatel v zázemí spadajícího do modelového území, nebyl zjišťován počet obyvatel celého subregionu

Nejprve bych se pozastavil nad subregionem Rtyně v Podkrkonoší. Tento subregion je tvořen jen střediskem Rtyně v Podkrkonoší. Žádné okolní obce z modelového území se nevykazovaly dostatečnou spádovostí do tohoto subregionu. Přesto jsem se rozhodl jej určit jako samostatný subregion, neboť z výše popsaných kritérií zařazování obcí do jednotlivých subregionů tato kritéria splňuje. Dále bych ještě podotkl, že při zhodnocení dalších, hierarchicky nadřazených, služeb je pro tento subregion typická oscilace mezi městy Trutnov a Úpice.

Při porovnání spádových subregionů z hlediska počtu obyvatel lze vyčíst, že v modelovém území se počet obyvatel zázemí střediska Trutnov a Úpice jen nepatrně liší a z toho vyplývá, že v modelovém území jsou tato dvě střediska z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností rovnocenná. Celkový počet obyvatel těchto subregionů nelze porovnat, neboť Trutnov představuje středisko pro mnohem větší počet obcí, které ovšem již nespádají do modelového území.

Při sledování hierarchicky vyšších vztahů by vznikly dva spádové subregiony a to Úpice a Trutnov. Do subregionu Úpice by z tohoto hlediska patřily obce: Batňovice a Maršov u Úpice. Do subregionu Trutnov by patřily obce: Havlovice, Chvaleč, Jívka (oscilace mezi Trutnovem a Hronovem), Malé Svatoňovice, Radvanice a Velké Svatoňovice. Obce Libňatov, Suchovršice a již zmiňovaná Rtyně v Podkrkonoší oscilují mezi Úpicí a Trutnovem.

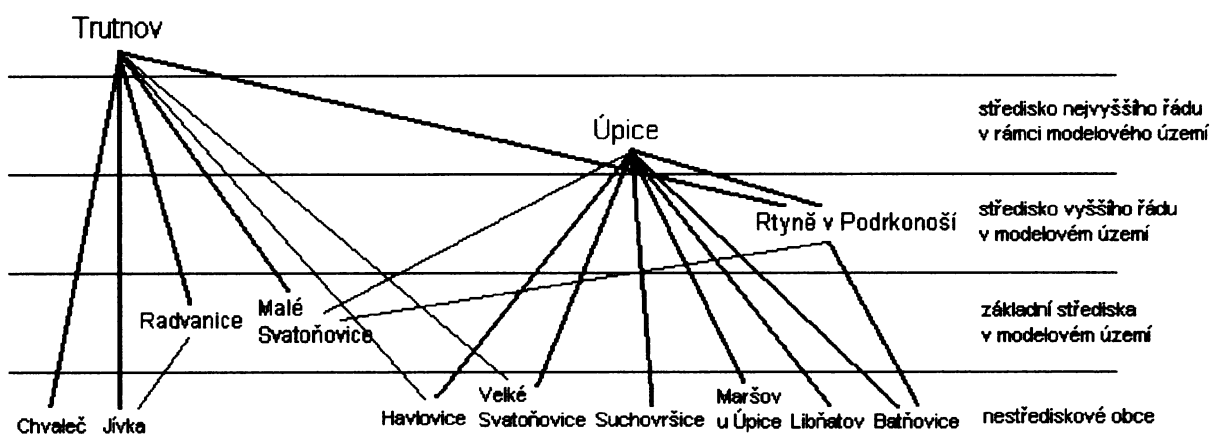
Porovnáním zařazení obcí do základních obslužných regionů v roce 1985 a 2007 lze formulovat následující závěry. Výsledky šetření z obou časových horizontů jsou téměř

totožné. Tím se potvrdila i vypovídací schopnost dotazníků, když po dvaadvaceti letech byly získány téměř totožné výsledky z hlediska regionální organizace obslužných vztahů. Vymezení obcí do spádových regionů bylo v obou časových horizontech stejné. Rozdíl v konečném výsledku je pouze ten, že jsem vymezil navíc spádový subregion Rтынě v Podkrkonoší. V roce 1985 tato obec oscilovala mezi Trutnovem a Úpici i z hlediska základních a hierarchicky nižších služeb. Přestože se jedná o dvě naprosto odlišná časová období (jedno z dob socialismu a existence střediskové soustavy a druhé z dnešní doby), lze říci, že stálost v regionální organizaci obslužných vztahů přetrvává i přes změnu společenskopolitických poměrů.

5.3 Hierarchizace středisek

Na základě vztahů mezi obcemi z hlediska pohybu obyvatel za občanskou vybaveností lze provést hierarchizaci středisek v modelovém území (obrázek 1-11). Nadřazené středisko představuje Trutnov, který si vytváří spádový subregion u všech sledovaných druhů potřeb patřících do dotazníku. Hierarchicky nejvýše v modelovém území je obec Úpice, která si taktéž vytváří spádový subregion u všech sledovaných druhů služeb. Oproti Trutnovu je ale hierarchicky níže, neboť Trutnov si z hlediska hierarchicky nadřazených služeb (nákupy knih, kazet, CD, DVD; nákupy speciálního průmyslového zboží nebo nákupy speciálního výběrového zboží) vytváří mnohem větší spádový subregion. Hierarchicky níže je obec Rтынě v Podkrkonoší, která si oproti dalším obcím vytváří spádový subregion z hlediska nákupů speciálního průmyslového zboží, návštěvy lékárny, návštěvy lékaře a návštěvy spořitelny, banky či pojišťovny. Hierarchicky nejnižší a mezi základní střediska patří obce Malé Svatoňovice, které si vytvářejí spád z hlediska nákupů běžného textilu a obuvi, a dále ještě Radvanice, které si vytvářejí spád z hlediska návštěvy tanečních zábav. Spád z hlediska tanečních zábav si vytváří i Libňatov, přesto ho nepovažuji za základní středisko a to z jednoho prostého důvodu. Oproti Radvanicím či Malým Svatoňovicím je zde menší možnost uspokojení služeb (nemožnost návštěvy lékaře nebo i návštěvy běžných nákupů). Nutno ovšem podotknout, že vycházím z vyplněných dotazníků a subjektivního hodnocení starostů a starostek obcí, neboť v Libňatově se sice nachází obchod se základními potravinami, ale v dotazníku bylo uvedeno, že obyvatelé tuto základní potřebu uskutečňují převážně v Úpici. Mezi nestřediskové obce patří obce Batňovice, Havlovice, Chvaleč, Jívka, Libňatov, Maršov u Úpice, Suchovršice a Velké Svatoňovice. Tato hierarchizace středisek v modelovém území je naznačena v schéma 1.

Schéma č. 1: Hierarchizace středisek v modelovém území

Legenda

- silný vztah
- slabší vztah

pozn.: vztah mezi obcemi Rtně v Podkrkonoší a Malé Svatoňovice je oboustranný

Zdroj: Dotazníkové šetření pro starosty a starostky obcí o spádovosti za občanskou vybaveností

Nyní lze z tohoto schématu vyvodit závěry ohledně stálosti středisek v systému osídlení, které byly určeny v koncepci střediskové soustavy. Pozici SOV si udržela obec Trutnov. V koncepci střediskové soustavy osídlení byly v modelovém území určeny tři obce SMV: Úpice, Rtně v Podkrkonoší a Radvanice. Ostatní obce spadaly již do kategorií NSTV a NSO. Při porovnání rozdělení z doby fungování této koncepce a mého rozdělení na základě dotazníkového šetření je vidět, že obce Úpice, Rtně v Podkrkonoší i Radvanice si zachovaly svoji střediskovost. Navíc k nim přibyla pouze obec Malé Svatoňovice. Myslím si, že to může být způsobeno cestovním ruchem a nárůstem počtu návštěvníků, čímž dochází i k rozvoji nových služebností. Do budoucna se jeví ještě možnost znovuvybudování areálu obecních lázní, což by vedlo nepochybně k dalšímu rozvoji nových služebností.

Na závěr této kapitoly lze shrnout, že až na Malé Svatoňovice mají všechna střediska v modelovém území stabilní postavení v systému osídlení. Na základě této vytvořené hierarchie středisek by bylo možno uvažovat i o vymezení potencionálních exponovaných a periferních území v modelovém území. Můžeme předpokládat, že nejexponovanějšími částmi modelového území budou střediska na hierarchicky nejvyšších řádech. Na druhou stranu lze předpokládat, že některé obce bez střediskové funkce budou oblastmi nejvíce periferními.

6. Závěr

Tato práce měla za cíl shrnout dosavadní teoretické poznatky o periferních územích a v mnou zvoleném modelovém území vymezit exponované a periferní oblasti.

V první části práce jsem se věnoval obecné a teoretické problematice perifernosti. Co se týče pojmu periferie, tak většina mnou zmíněných autorů se shoduje, že nelze vymezit určitou jednotnou definici pro pojem periferie a že tento pojem je dosti relativní jak v čase, tak v prostoru. Rozborem prací týkajících se území Česka jsem zjistil, že bylo dosaženo dosti podobných výsledků. Za nejvíce periferní byly vymezeny oblasti jižního, jihozápadního a severovýchodního pohraničí Čech, dále oblast Jeseníků, Českomoravská vrchovina, pás podél hranic se Slovenskem a také oblasti, které se nacházejí při administrativních hranicích krajů.

V další části práce jsem hodnotil modelové území (mikroregion Jestřebí hory) z hlediska charakteristiky základních složek (přírodní prostředí, obyvatelstvo, atd.) a snažil jsem se porovnat hodnoty modelového území s hodnotami pro okres Trutnov. U některých charakteristik se jevilo modelové území pozitivněji než okres Trutnov, ovšem více převažoval spíše opačný jev (okres Trutnov se jevil více pozitivněji než modelové území). V modelovém území se oproti okresu Trutnov nachází menší procento obcí s nízkou populací, což je bezpochyby pozitivní jev. Naopak věková struktura obyvatelstva je v modelovém území méně příznivá, jelikož zde je větší procento poproduktivní složky než celkově v okrese Trutnov. Taktéž při hodnocení vyjížděky za prací a sektorové struktury hospodářství byl v modelovém území více nepříznivý vývoj než v okrese Trutnov. V neposlední řadě je v modelovém území lokalizováno více objektů individuální rekreace na km² než v celém okrese Trutnov, což z pohledu vymezení periferních oblastí představuje také spíše negativní jev.

Hlavním cílem práce bylo vymezení exponovaných a periferních oblastí v modelovém území. Okres Trutnov byl autory zabývajícími se touto problematikou převážně zařazen do okresů neutrálních z hlediska vymezení exponovaných a periferních oblastí (tzn. rozhraní periferie a exponovaného území). Při vymezení periferních oblastí v modelovém území jsem využil několika ukazatelů a následně použil dvě metody: „Pořadí“ a „Medián“. Převážně se potvrdily předpoklady, že za nejvíce periferní se budou jevit oblasti vzdálené daleko od hlavních komunikačních os, s rozdrobenou sídelní strukturou a s menší základnou občanských vybaveností. Mnou formulované hypotézy, které oblasti se budou jevit spíše periferně, a které spíše exponovaně, se z větší části také potvrdily. Vzhledem k tomu, že u

obou metod bylo dosaženo téměř totožných výsledků, lze říct, že použité metody byly zvoleny vhodně. Pokusil jsem se také o hodnocení modelového území z hlediska perifernosti v rámci celého Česka. Na základě použitých ukazatelů (index vývoje počtu obyvatel části ku celku a index vývoje věkového složení obyvatel části ku celku) jsem dospěl k závěru, že modelové území se jeví spíše neutrálně z hlediska hodnocení periferních oblastí (tzn. rozhraní periferie a exponovaného území).

Dílčím cílem práce bylo vymezení spádových subregionů v modelovém území z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností. Na základě dotazníkového šetření, určeného starostům a starostkám obcí, jsem vymezil celkem tři spádové subregiony. Střediska Trutnov a Úpice jsou z hlediska spádovosti za občanskou vybaveností v rámci modelového území přibližně rovnocenná. Nepatrně se liší i populační velikost jejich zázemí v rámci modelového území. Při provedení hierarchizace středisek v modelovém území se na základě vymezených kritérií a zkoumaných druhů potřeb umístilo nejvýše středisko Úpice následované střediskem Rtyně v Podkrkonoší.

Bylo by zajímavé porovnat mé modelové území s podobnými územími nacházejícími se v okrese Trutnov. Mohl bych tak zhodnotit, zda-li se mé modelové území jeví v rámci okresu Trutnov spíše periferně či nikoliv. Tento výzkum již ovšem překračuje rámec mé práce

7. Použité zdroje dat

7.1 Seznam literatury

BLAŽEK, J. – UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum, Praha, 211 s. ISBN 80-246-0384-5

BLAŽEK, J. (1999): Regional development and regional policy in Central East European Countries in the perspective of the EU eastern enlargement. In: Hampl, M., et. al.: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. PpF UK v Praze, KSGRR, Praha, s. 181-207 ISBN 80-902154-9-1

BLAŽEK, J. (1993): Regionální vývoj a regionální politika: hlavní přístupy v zemích západní Evropy. In: Sýkora, L. a kol.: *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. PpF UK v Praze, KSGRR, Praha, s. 120-146

FIALOVÁ, D. (2001): Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem. *Geografie*, 106, č.1, s. 36-47

GAVORA, P. (2000): *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido, Brno, 207 s. ISBN 80-85931-79-6

HAMPL, M. (1996): *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PpF UK, Praha, 394 s., 1 mp.příl. ISBN 80-902154-2-4

HAMPL, M. – GARDAVSKÝ, V., KÜHNL, K. (1987): *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. PpF UK, 1. vyd., Praha, 256 s. ISBN 60-047-87

HAVLÍČEK, T. – CHROMÝ, P. – JANČÁK, V. – MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: Novotná, M.(2005): *Problémy periferních oblastí*. PpF UK, KSGRR, Praha, s. 6-24 ISBN 80-86561-21-6

HAVLÍČEK, T. – CHROMÝ, P.(2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie*, 106, č.1, s. 1-11

ILLNER, M. a kol. (1988): K vyrovnání podmínek života ve městě a na venkově. *Územní plánování a urbanismus*, XV, č. 2, s. 90-95

KUNSKÝ, J (1974): *Československo fyzicky zeměpisně*. Státní pedagogické nakladatelství, 1. vyd., Praha, 251 s. ISBN 14-682-74

KUNSKÝ, J (1968): *Fyzický zeměpis Československa*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 537 s. ISBN 14-013-68

LEIMGRUBER, W. (1998): From highlands and high-latitude zones to marginal regions. In: Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R. (eds.): *Perceptions of Marginality*. Ashgate, Aldershot, s. 27-33 ISBN 1-85972-683-6

MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie*, 106, č.1, s. 12-25

METELKA, J. (1962): *Úpice: Vlastivědný průvodce*. Jiskra, Trutnov, 33 s.

MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. *Územní plánování a urbanismus*, XV, s. 67-72

PAVLÍK, Z. – KÜHNEL, K. (1981): *Úvod do kvantitativních metod pro geografii*. PřF UK, Praha, 267 s.

PILEČEK, J. (2005): Příspěvek k metodice vymezení periferních oblastí: modelové území okresu Prachatice. In: Novotná, M. (2005): *Problémy periferních oblastí*. PřF UK, KSGRR, Praha, s. 81-91 ISBN 80-86561-21-6

PILEČEK, J. (2004): *Problematika vymezení periferních oblastí – příklad území okresu Prachatice*. Ročníková práce, PřF UK, KSGRR, Praha, 43 s.

SCHMIDT, M. (1998): An integrated systemic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R. (eds.): *Perceptions of Marginality*. Ashgate, Aldershot, s. 45-66 ISBN 1-85972-683-6

VANDUCHOVÁ, M. (2001): *Periferní území a možnosti jejich rozvoje : (na příkladu modelového území Křinec - Rožďalovice na Nymbursku)*. Magisterská práce, PřF UK, KSGRR, Praha, 119 s.

VETEŠKA, J. (2006): *Tváře Jestřebích hor*. Nakladatelství Ostrov, 1. vyd., Praha, 176 s. ISBN 80-86289-49-4

ZVÁRA, K. (2003): *Biostatistika*. Nakladatelství Karolinum, 2. vyd., Praha, 214 s. ISBN 80-246-0739-5

7.2 Statistické, mapové a jiné podklady

Malý lexikon obcí České republiky 1992. Český statistický úřad, Praha 1992

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970, 1. díl. Federální statistický úřad, Praha, 1978, 678 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001: Základní informace o obcích: okres Trutnov. Český statistický úřad, 2003, 317 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Dojíždka a vyjíždka do zaměstnání a škol: okres Trutnov. Federální statistický úřad, 1992, 64 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Vybrané údaje za základní sídelní jednotky: okres Trutnov. Federální statistický úřad, 1992, 88 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1980 v okrese Trutnov. Federální statistický úřad, Praha, 1982, 198 s.

Turistická mapa Broumovsko, Góry Kamienne a Stolowe 1:50 000. Klub českých turistů, 1. vyd., Praha, ISBN 80-85499-46-0

7.3 Internetové odkazy

Internetové stránky Českého statistického úřadu <http://www.czso.cz> , 2007

Internetové stránky Informačního portálu Svazku obcí Jestřebí hory <http://www.jestrebihory.net/> , 2007

Internetové stránky Integrovaného portálu Ministerstva práce a sociálních věcí http://portal.mpsv.cz/portal/page?_pageid=37%2C240428&_dad=portal&_schema=PORTAL&_piref37_240429_37_240428_240428.statse=2000000000011&_piref37_240429_37_240428_240428.statk=2000000000013&_piref37_240429_37_240428_240428.send=send&_piref37_240429_37_240428_240428.stat=2000000000053&_piref37_240429_37_240428_240428.obdobi=B&_piref37_240429_37_240428_240428.rok=2007&_piref37_240429_37_240428_240428.uzemi=167000&ok=Vyber , 2007

Internetové stránky Jestřebí hory – Krakonošova zahrada <http://www.jestrebihory.cz/> , 2007

Internetové stránky obce Batňovice <http://www.batnovice.cz> , 2007

Internetové stránky obce Havlovice <http://www.havlovice.cz> , 2007

Internetové stránky obce Chvaleč <http://www.chvalec.cz> , 2007

Internetové stránky obce Jívka <http://www.jivka.cz> , 2007

Internetové stránky obce Libňatov <http://www.libnatov.cz> , 2007

Internetové stránky obce Malé Svatoňovice <http://www.malesvatonovice.cz> , 2007

Internetové stránky obce Radvanice <http://www.radvanice.cz> , 2007

Internetové stránky obce Rtyně v Podkrkonoší <http://www.rtyne.cz> , 2007

Internetové stránky obce Úpice <http://www.upice.cz> , 2007

Internetové stránky obce Velké Svatoňovice <http://www.velkesvatonovice.unas.cz> , 2007

Internetové stránky Státní správy <http://www.statnisprava.cz/ebe/ciselniky.nsf/i/0525> , 2007

Internetové stránky Víta Jančáka http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/jancak/pr_perifoblasti.html , 2007

Přílohy

Příloha č. 1: Základní charakteristiky obcí, hodnoty ukazatelů pro hodnocení obcí z hlediska perifernosti

název obce	Základní charakteristiky		Ukazatele pro hodnocení obcí									
	Počet obyvatel (2001)	Výměra v km ²	Hustota zalidnění na km ² (2001)	Index věkového složení (0-14/60+) (2001)	Index změny počtu obyvatel 2001/1991	Index změny počtu obyvatel 2001/1990	Podíl EAO v průměru (2001)	Míra nezaměstnanosti (únor 2007)	Progresivita ekonomické struktury (2001)	Lesnatost (2004)	Počet rekreačních objektů na 100 trvale obydlených domů (1991)	
Batňovice	697	4,47	156	83	103	69	4	8,7	288	20	14	
Havlovice	857	8,7	99	80	108	81	9	9	281	36	22	
Chvaleč	583	17,21	34	88	97	36	7	9,1	265	51	16	
Jívka	578	31,8	18	58	91	46	6	8,1	250	54	80	
Libňatov	364	5,82	63	76	97	57	8	6,8	270	34	17	
Malé Svatoňovice	1526	6,76	226	64	102	142	2	9,1	300	33	4	
Maršov u Úpice	155	3,31	47	61	106	50	15	12,5	243	28	55	
Radvanice	1092	10,76	101	165	106	101	3	6,8	271	53	18	
Rtyně v Podkrkonoší	3053	13,89	220	78	99	115	2	7,8	276	30	4	
Suchovršice	357	4,29	83	77	101	48	4	5,1	280	45	6	
Úpice	5932	15,29	388	86	97	83	2	8,5	282	28	9	
Velké Svatoňovice	1108	17,36	64	69	99	76	6	7,1	290	43	26	

Pozn.: za názvem ukazatele je uveden rok, ke kterému se data vztahují

Zdroje dat: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Federální statistický úřad, Praha, 1978

Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Výbrané údaje za základní sídelní jednotky okres Trutnov. FSÚ 1992

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, www.czso.cz, 2007

Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí, <http://portal.mpsv.cz>, 2007

Státní správa, www.statinsprava.cz, 2007

Příloha č. 2: Vývoj počtu obyvatel v obcích modelového území

název obce	řetězový index												Index části ku celku (vývoj počtu obyvatel v obci vůči celkovému vývoji v modelovém území)												Index části ku celku (vývoj počtu obyvatel v obci vůči celkovému vývoji v okrese Trutnov)												Index části ku celku (vývoj počtu obyvatel v obci vůči celkovému vývoji v Česku)											
	1910	1930	1950	1970	1991	2001	1910	1930	1950	1970	1991	2001	1910	1930	1950	1970	1991	2001	1910	1930	1950	1970	1991	2001	1910	1930	1950	1970	1991	2001																		
	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/																		
Batňovice	122	80	89	97	78	103	1,0	0,8	1,1	0,9	0,8	1,0	1,1	0,9	1,1	1,0	0,8	1,0	1,1	0,9	1,1	1,0	0,8	1,0	1,0	0,8	1,1	0,9	0,7	1,0																		
Havlovice	109	93	81	96	97	108	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	0,9	0,9	1,0	0,9	0,9	1,1																		
Chvaleč	94	99	46	102	80	97	0,8	1,0	0,6	0,9	0,8	1,0	0,9	1,0	0,6	1,1	0,8	1,0	0,9	0,9	0,6	1,1	0,8	1,0	0,8	0,9	0,6	0,9	0,8	1,0																		
Jívka	77	89	55	78	117	91	0,6	0,9	0,7	0,7	1,2	0,9	0,7	0,9	0,7	0,8	1,2	0,9	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	1,2	0,7	0,8	0,7	0,7	1,1	0,9																		
Libňatov	91	91	77	86	89	97	0,8	0,9	1,0	0,8	0,9	1,0	0,8	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	0,8	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	1,0																		
Malé Svatoňovice	109	107	92	149	102	102	0,9	1,1	1,2	1,4	1,1	1,0	1,0	1,1	1,2	1,6	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,6	1,0	1,0	0,9	1,0	1,1	1,4	1,0	1,0																		
Maršov u Úpice	95	87	69	95	71	106	0,8	0,9	0,9	0,9	0,7	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	0,7	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	0,7	1,1	0,8	0,8	0,8	0,9	0,7	1,1																		
Radvanice	89	85	69	146	94	106	0,7	0,9	0,9	1,3	1,0	1,1	0,8	0,9	0,9	1,5	0,9	1,1	0,8	0,9	0,9	1,5	0,9	1,1	0,8	0,8	0,8	1,3	0,9	1,1																		
Rtyně v Podkrkonoší	104	95	102	121	94	99	0,9	1,0	1,3	1,1	1,0	1,0	0,9	1,0	1,3	1,3	0,9	1,0	0,9	1,0	1,3	1,3	0,9	1,0	0,9	0,9	1,2	1,1	0,9	1,0																		
Suchovršice	146	86	70	88	77	101	1,2	0,9	0,9	0,8	0,8	1,0	1,3	0,9	0,9	0,9	0,8	1,0	1,3	0,9	0,9	0,9	0,8	1,0	1,3	0,8	0,8	0,8	0,7	1,0																		
Úpice	205	105	81	110	97	97	1,7	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,9	1,1	1,0	1,2	1,0	1,0	1,9	1,1	1,0	1,2	1,0	1,0	1,8	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0																		
Velké Svatoňovice	99	103	73	96	110	99	0,8	1,1	0,9	0,9	1,2	1,0	0,9	1,1	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	1,1	0,9	1,0	1,1	1,0	0,8	1,0	0,9	0,9	1,0	1,0																		
mikroregion JH	120	97	78	110	95	99							1,1	1,0	1,0	1,2	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	1,2	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	0,9	1,0																		
okres Trutnov	110	94	77	95	100	99																																										
Česká republika	116	106	83	110	105	99																			0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0																		

Pozn.: řetězový index je podíl počtu obyvatel v mladším časovém horizontu ku počtu obyvatel ve starším časovém horizontu vynásobený stem

Index části ku celku je vypočítán jako podíl řetězového indexu obce ku řetězovému indexu modelového území, resp. okresu Trutnov, resp. celého Česka v příslušných letech

Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970

Malý lexikon obcí České republiky 1992

Ščítání lidu, domů a bytů 2001: Základní informace o obcích: okres Trutnov

Příloha č. 3: Věková struktura obyvatel a počet objektů individuální rekreace v obcích modelového území

název obce	Obyvatelstvo trvale bydlící v % za rok 1991				Obyvatelstvo trvale bydlící v % za rok 2001				Index části ku celku (vývoj věkové struktury v obci vůči celkovému vývoji v okrese Trutnov)	Index části ku celku (vývoj věkové struktury v obci vůči celkovému vývoji v Česku)	Objekty individuální rekreace na km ²
	Index věkového složení (0-14/60+) v roce 1991		Index věkového složení (0-14/60+) v roce 2001		Index věkového složení (0-14/60+) v roce 2001		Index věkového složení (0-14/60+) v roce 2001				
	0-14 let	15-59 let	60+ let	Index věkového složení (0-14/60+) v roce 1991	0-14 let	15-59 let	60+ let	Index věkového složení (0-14/60+) v roce 2001			
Batřovice	16	60	24	66	17	62	21	83	0,9	0,9	8
Havlovice	21	53	26	79	16	63	21	80	0,9	0,9	7
Chvaleč	19	61	20	93	15	67	18	88	1,0	1,0	2
Jívka	20	58	22	93	12	68	20	58	0,6	0,7	6
Libňatov	21	58	22	94	16	62	22	76	0,8	0,9	4
Malé Svatoňovice	20	55	25	79	15	62	23	64	0,7	0,7	3
Maršov u Úpice	18	52	30	59	16	57	27	61	0,7	0,7	9
Radvanice	26	65	9	289	19	69	12	165	1,8	1,9	6
Rtyně v Podkrkonoší	20	55	25	83	17	61	22	78	0,9	0,9	3
Suchovršíce	24	50	26	92	15	66	19	77	0,8	0,9	2
Úpice	19	59	22	87	17	64	19	86	0,9	1,0	14
Velké Svatoňovice	19	55	26	74	16	61	23	69	0,8	0,8	6
mikroregion JH	20	58	22	89	17	63	20	82	0,9	0,9	6
okres Trutnov	21	59	20	105	16	66	18	91		1,0	4
Česko					16	65	19	88			

Pozn.: index věkového složení je podíl počtu obyvatel ve věku 0-14 let ku počtu obyvatel ve věku 60 a více let vynásobený stem

Index části ku celku je vypočítán jako podíl indexu věkového složení obce ku indexu věkového složení okresu Trutnov, resp. celého Česka

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 1991: Vybrané údaje za základní sídelní jednotky: okres Trutnov

Sčítání lidu, domů a bytů 2001: Základní informace o obcích: okres Trutnov

Příloha č. 4: Dotazník pro představitele jednotlivých obcí modelového území ke zjištění spádovosti za občanskou vybaveností a o různých aspektech života v obci

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2

Název obce:.....

Dotazník pro starosty obcí

Ke zjištění spádovosti za občanskou vybaveností

Vepište vždy název obce, kde obyvatelé Vaší obce daný druh potřeb uskutečňují.

Např.: denní nákupy uskutečňují převážně ve Rtyni v Podkrkonoší, částečně v Úpici, výjimečně v Trutnově. Jsou-li cesty za vybaveností tak rozptýlené, že nemají jeden převažující směr, vyplňte jen sloupce “částečně“ a “výjimečně“ (do těchto sloupců můžete napsat dvě i více center).

Druh potřeby	Název navštěvované obce		
	převážně (pravidelně)	částečně (méně často)	výjimečně (velmi zřídka)
1. Denní nákupy (potravin, běžné domácí potřeby)			
2. Nákupy běžného textilu a obuvi			
3. Běžné služby (např.: kadeřník, oprava obuvi, čistírna, atd.)			
4. Návštěva lékárny			
5. Návštěva lékaře			
6. Návštěva spořitelny nebo pobočky spořitelny, banky, pojišťovny			
7. Nákupy speciálního průmyslového zboží (např.: elektro, ledničky, myčky, atd.)			
8. Nákupy knih, kazet, CD, DVD			
9. Nákupy speciálního výběrového zboží (např.: šperky, motoristické zboží, atd.)			
10. Návštěva tanečních zábav			
11. Návštěva kina nebo divadla			

1. Obyvatelstvo

1.1 Z údajů ze sčítání obyvatel v roce 2001 je známo, že Vaše obec měla 1111 obyvatel, kolik má nyní?

1.2 Odhadněte, prosím, kolik lidí vyjíždí z Vaší obce za prací do jiných obcí.

Trutnov	
Dvůr Králové	
Náchod	
Červený Kostelec	
Česká Skalice	
Jaroměř	
jiné	

1.3 Kolik lidí se do obce od 1.1.2002 přistěhovalo, vystěhovalo, zemřelo, narodilo?

přistěhovalo	
vystěhovalo	
narodilo	
zemřelo	

2. Sociální život

2.1 Jaké kulturní akce se v obci konají a jak často? (u akce, která se ve Vaší obci koná, udělejte křížek)

	akce	kolikrát ročně
plesy		
zábavy		
poutě		
trhy		
divadlo, kino		
jiné		

2.2 Jaké spolky ve Vaší obci existují a kolik mají asi aktivních členů? Kolik akcí pro veřejnost pořádají ročně?

	spolky	počet členů	počet akcí
rybáři			
sokol, TJ			
hasiči			
zahrádkáři			
politické strany			
jiné			

2.3 Spolupracuje obec s nějakým zájmovým spolkem? Pokud ano, se

kterým?.....

2.4 Na jakých akcích se obec podílí?

.....
.....

3. Podnikání

3.1 Jaké skupiny podnikatelských činností v obci jsou?

	Počet provozoven	Počet pracovníků
obchody		
řemeslníci		
výrobní podnik		
stavební firmy		
zemědělský podnik		
dopravce		
poradenské a účetnické firmy		

3.2 Které skupiny podnikatelských aktivit byste chtěli do obce přitáhnout z výše uvedených?

.....
.....

3.3 Máte pocit, že některá z podnikatelských činností je typická pro region? Pokud ano, která?

.....

3.4 Podílí se některá z firem na investičních aktivitách obce? Pokud ano, uveďte na jakých akcích a které firmy.

.....
.....

3.5 Máte územní plán? Zaškrtněte, prosím, odpověď v tabulce:

máme územní plán	
urbanistickou studii	
příprava a průzkumy	
koncept územního plánu	
návrh územního plánu	
nemáme	

3.6 Jsou v obci prázdné objekty vhodné pro podnikání?

ano ne

3.7 Jsou tyto objekty vymezené v územním plánu?

ano ne

3.8 Jsou na tyto plochy přivedeny sítě technické infrastruktury?

ano částečně ne

3.9 Spolupracují místní podnikatelé s obcí?

ano ne

3.10 Spolupráce je:

velmi dobrá dobrá špatná

4. Hospodaření obce a investice

4.1 Jaký byl objem příjmů v rozpočtu obce bez účelových dotací v letech 2004, 2005, 2006 ?

2004	
2005	
2006	

4.2 Obdržela Vaše obec dotaci? Jakou částku a na co byla dotace poskytnuta?

Dotační titul	částka v Kč	účel dotace	v roce
Program obnovy venkova			
Státní fond životního prostředí			
Ministerstvo kultury			
Ministerstvo zemědělství			
Ministerstvo životního prostředí			

4.3 Jaké byly celkem investice v obci v letech 2004, 2005, 2006 a jak velká částka to byla?

	2004	2005	2006
technická infrastruktura			
dopravní infrastruktura			
stavby			
projektové přípravy a plány			
ochrana a údržba krajiny			
jiné:			

4.4 Platíte dopravci za zajišťování veřejné obslužnosti? ano ne

4.4.1 V případě, že ano, kolik?

4.5 Vlastní obec nějaký majetek (př. obytné domy, byty)? ano ne

4.6 Jestliže vlastní, chcete ho prodat? ano ne

4.7 Vlastníte nebo jste vlastnili podíl nějaké společnosti z kuponové privatizace? ano ne

4.7.1 Pokud ano, uvažujete o jeho prodeji nebo jste ho prodali? ano ne

5. Technická infrastruktura, dopravní infrastruktura, občanská vybavenost

5.1 Zakřížkujte, prosím, kde je síť v provozu alespoň pro 50% obyvatel v sídle:

vodovod	
kanalizace	
telefon	

5.2 Byla někde vybudována nebo posílena technická síť v posledních 5ti letech?

vodovod	
kanalizace	
el.rozvody	
telefon	

5.3 Uvažujete o posílení nebo rozšíření uvedené technické infrastruktury? ano ne

5.3.1 Jestliže ano, potom kde?

5.4 Dělalí jste významnější rekonstrukce místních komunikací nebo chodníků? ano ne

5.4.1 Jestliže ano, potom kdy a kde k tomu došlo?

5.5 Uvažujete o rekonstrukci místních komunikací nebo chodníků? ano ne

5.6 Hodnoťte škálou 1-3 (1-velmi uspokojivé, 2-uspokojivé, 3-neuspokojivé) množství (=m) a kvalitu (=k) těchto zařízení:

	m	k
potraviny		
drogerie		
textil, obuv		
holič, opravy aj.		

5.7 Uvažujete o výstavbě většího prodejního místa, prodejny? ano ne

6. Životní prostředí

6.1 Je v obci skládka? ano ne

6.2 Rekultivovali jste bývalé skládky? plná rekultivace částečná rekultivace
zatím ne, ale v budoucnu ano zatím ne, v budoucnu také ne

6.3 Je nějaká část obce, která může být ohrožena stoletou vodou (povodní)? ano ne

6.4 Je obec ohrožena nějakým jiným negativním jevem životního prostředí?
 (př.: smog, hluk, aj.) ano ne

6.4.1 V případě, že ano, jakým?.....

7. Spolupráce

7.1 Jste členem nějakého sdružení? ano ne

7.1.1 Jestliže ano, pak jakého?

7.2 V případě, že by v sousední obci zanikla samospráva, byli byste ochotni se s ní sloučit?

ano ne

7.3 Uvažujete o integraci s jinou obcí? ano ne

7.4 Odhadněte, prosím, jaká je účast veřejnosti na schůzích zastupitelstva?
do 5% do 10% do 20% nad 20%

7.5 Je v obci skupina lidí, se kterou konzultujete svá rozhodnutí? ano ne

7.6 Existuje v obci skupina lidí, která se zabývá některými dílčími aspekty života v obci
 (sport, životní prostředí, aj.)? ano ne

8. Priority

8.1 Jmenujte tři klíčové problémy, které byste chtěli **okamžitě** vyřešit v případě neomezených financí.

1.....

2.....

3.....

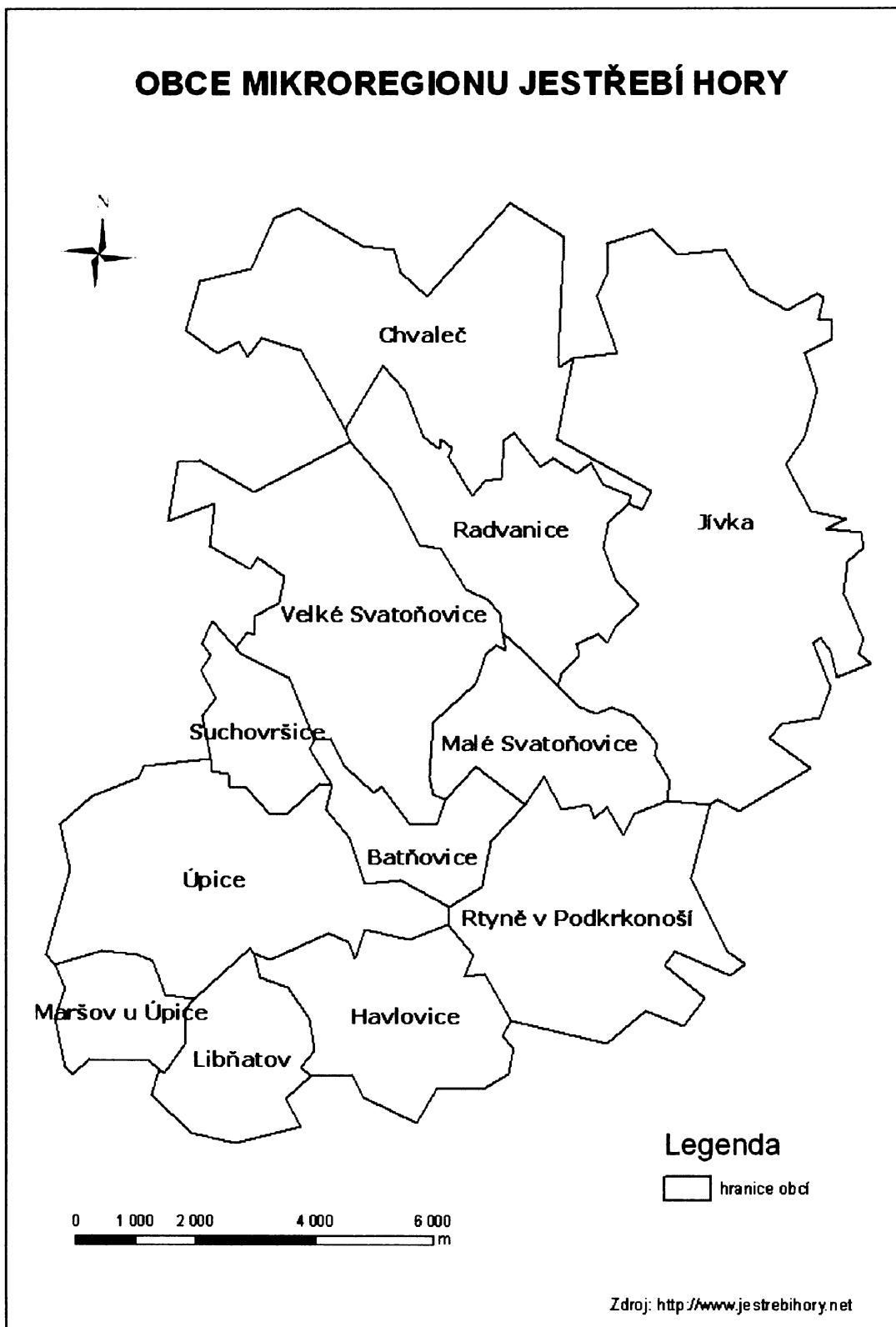
8.2 Jmenujte tři dlouhodobé cíle, kterých chcete v obci dosáhnout.

1.....

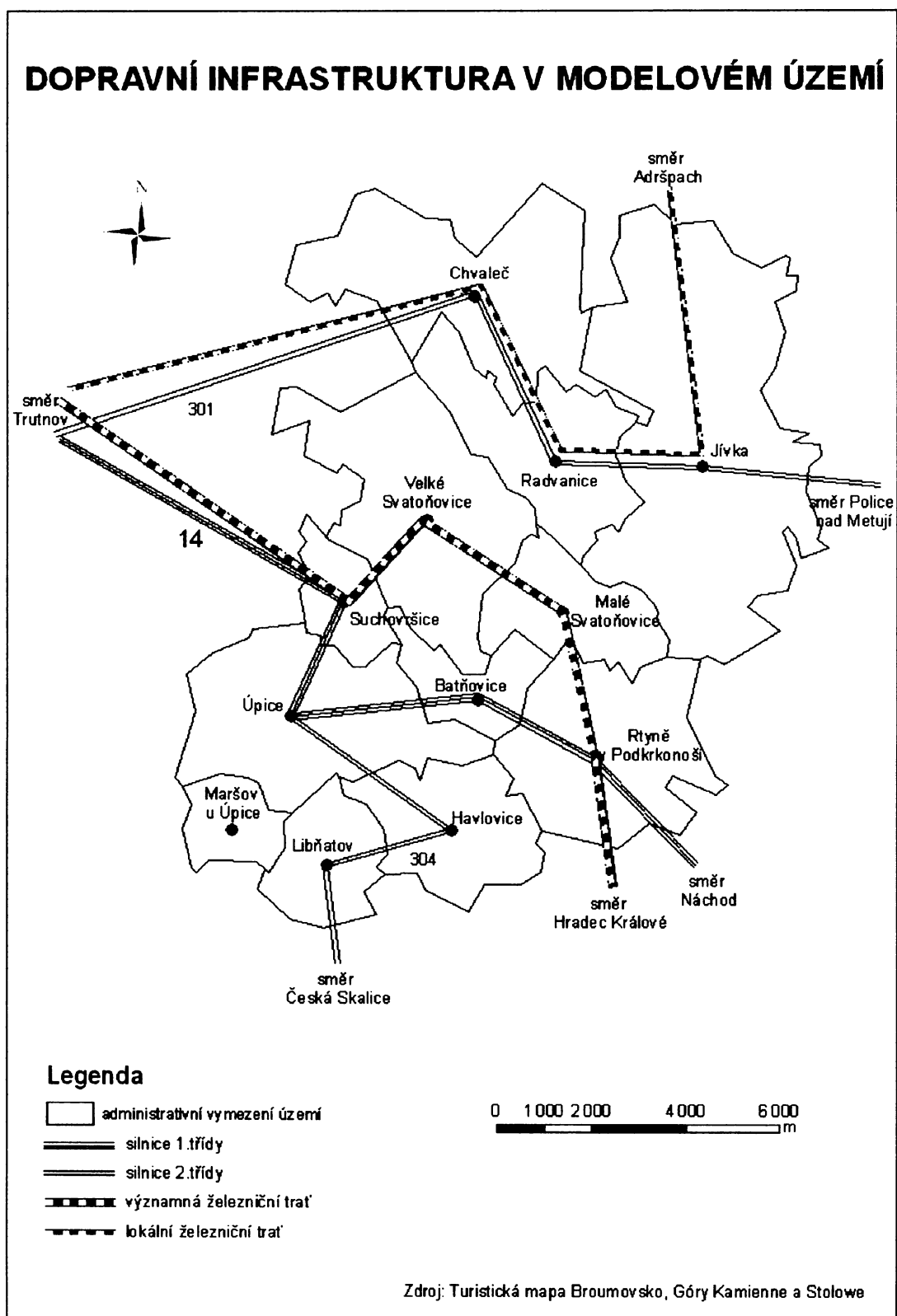
2.....

3.....

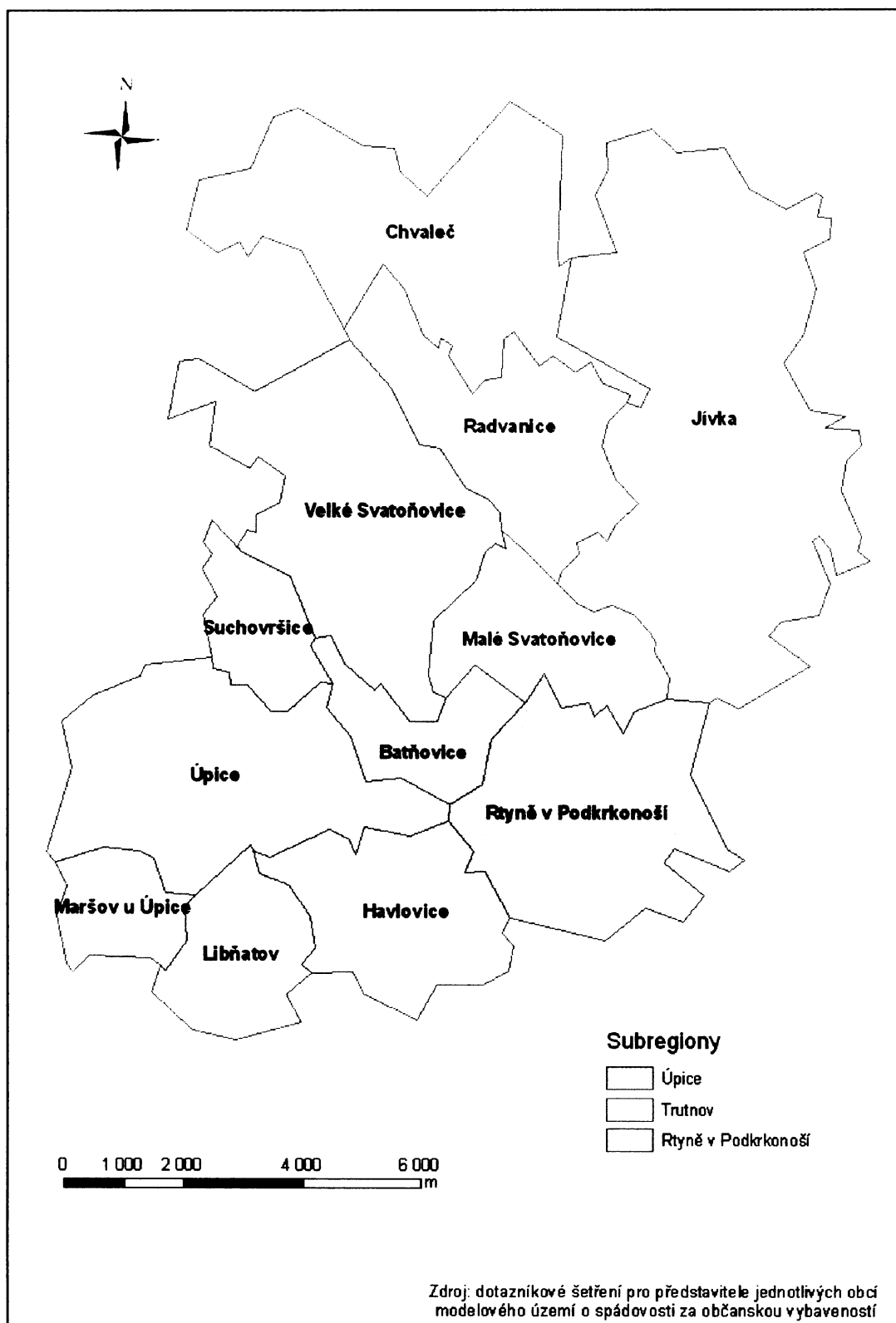
Mapa č. 1: Administrativní vymezení modelového území

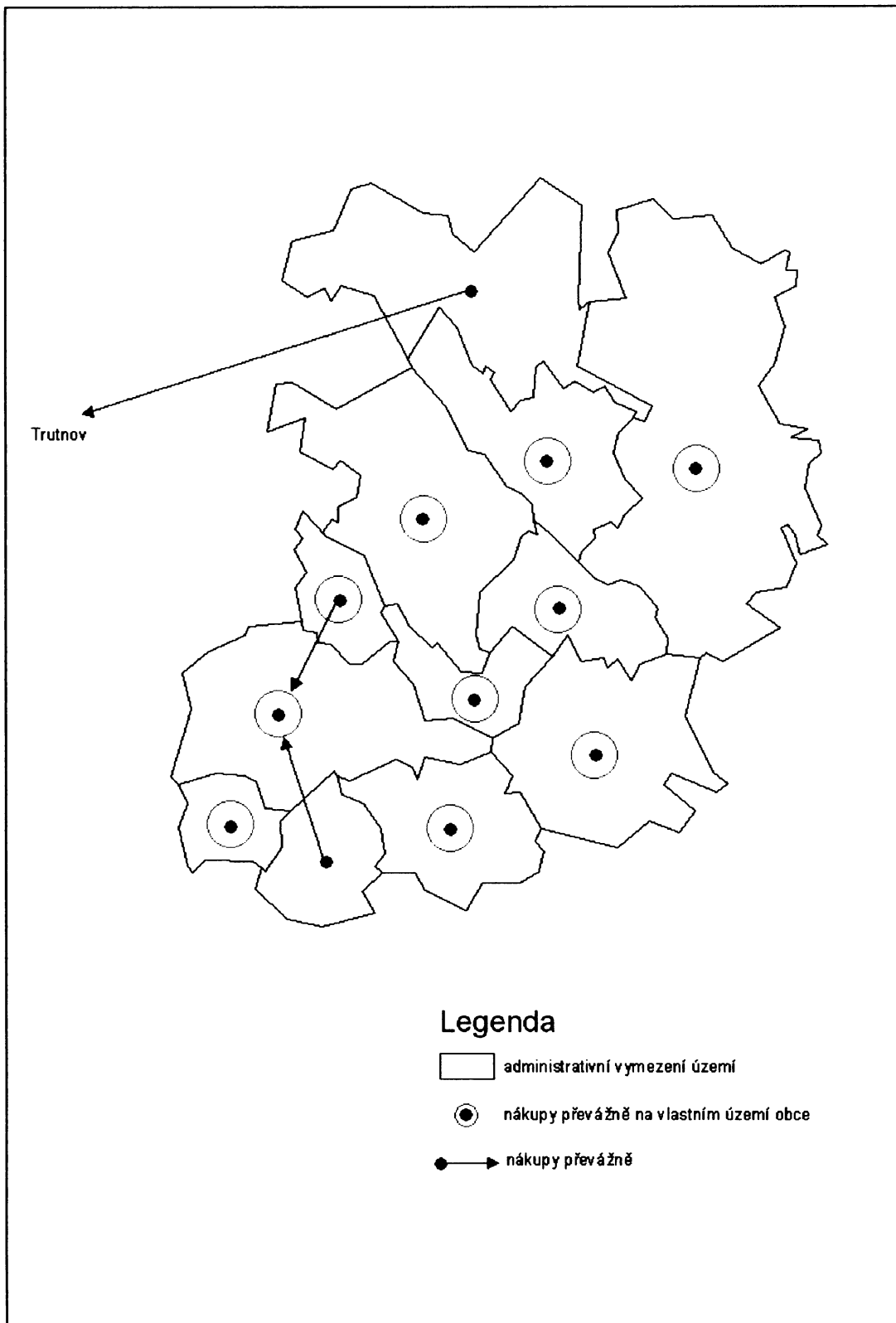
Mapa č. 2: Základní dopravní infrastruktura v modelovém území

Mapa č. 3: Subregiony podle spádovosti za občanskou vybaveností v modelovém území

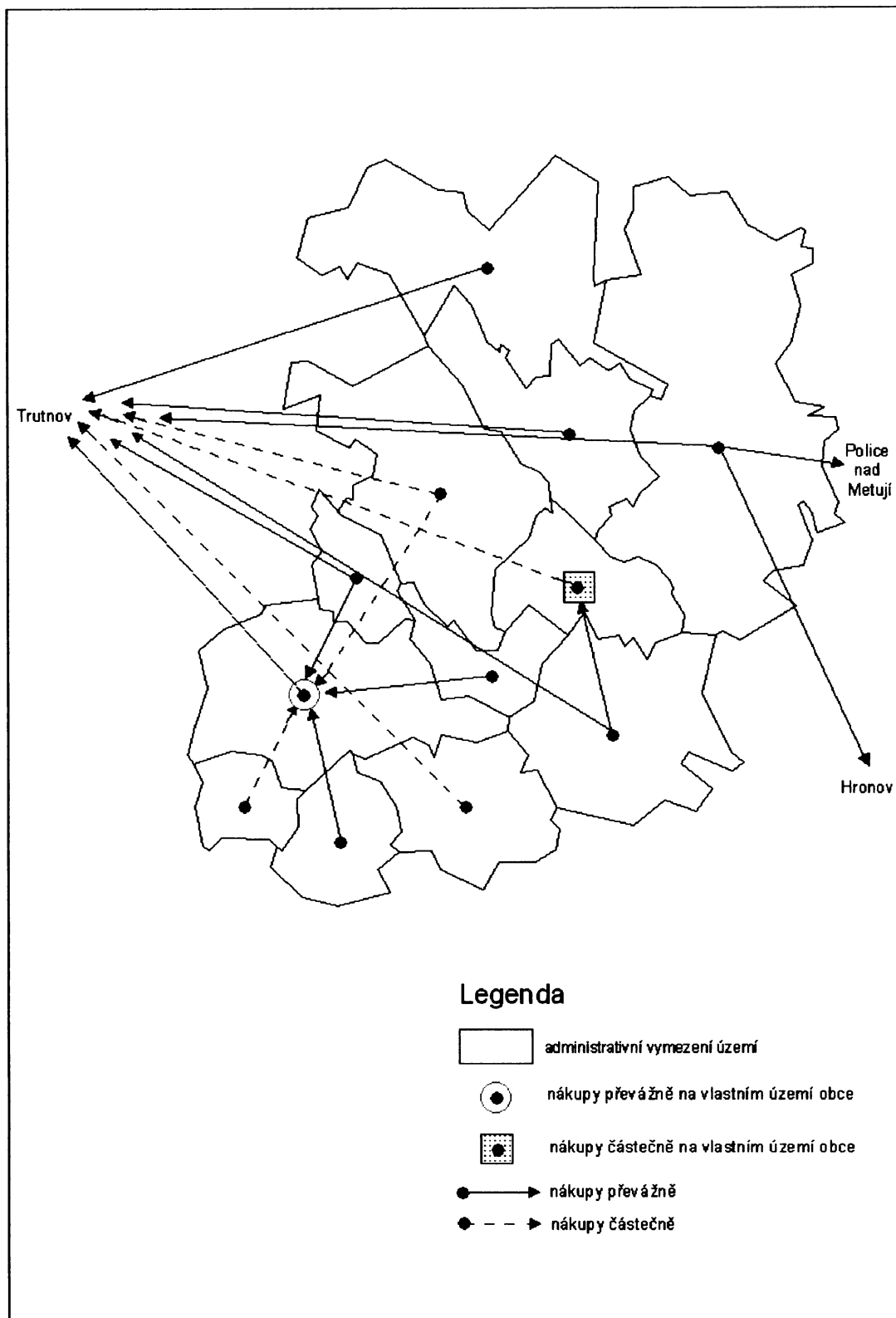

Obrázek č. 1: Spádovost z hlediska denních nákupů

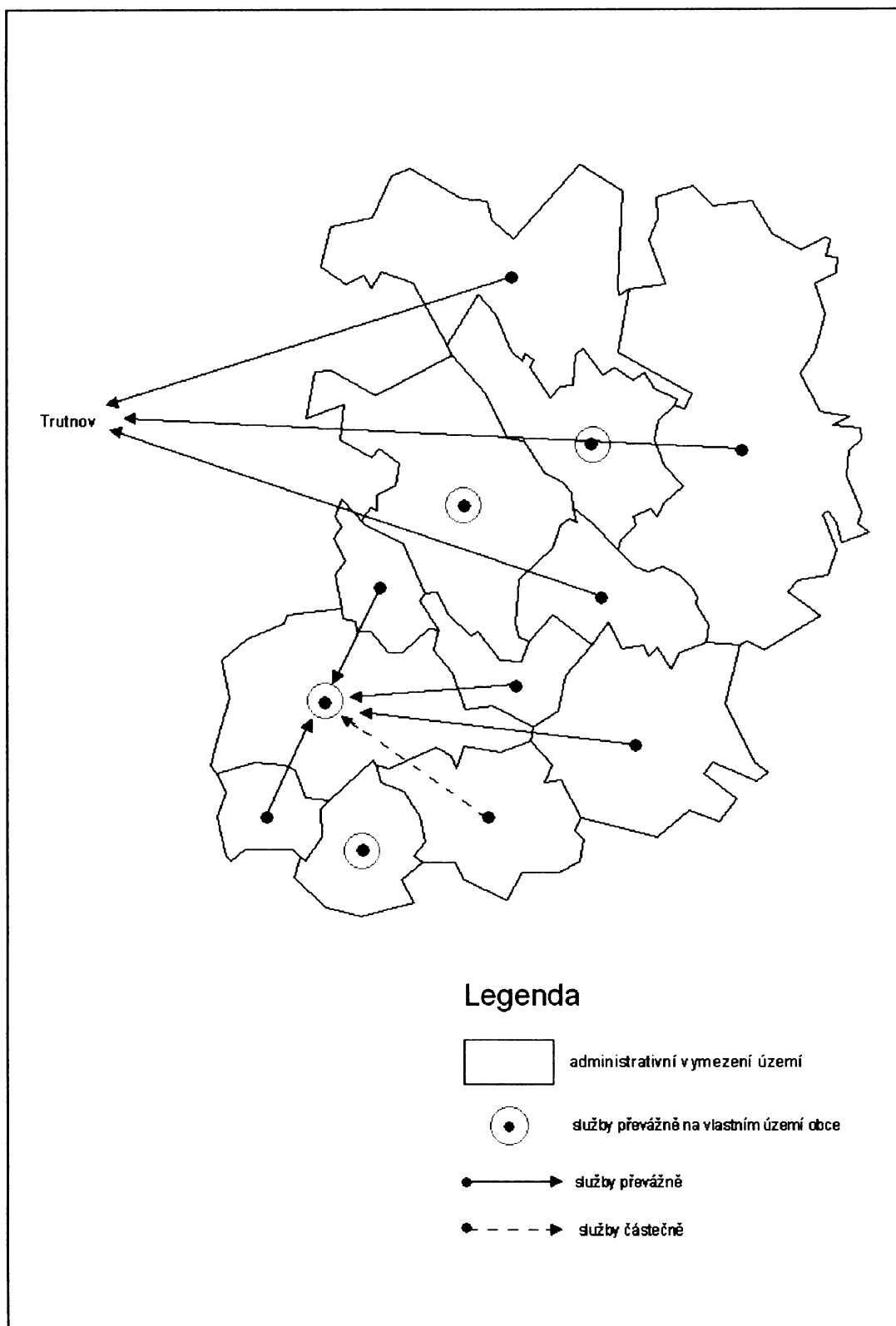
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 2: Spádovost z hlediska nákupů běžného textilu a obuvi

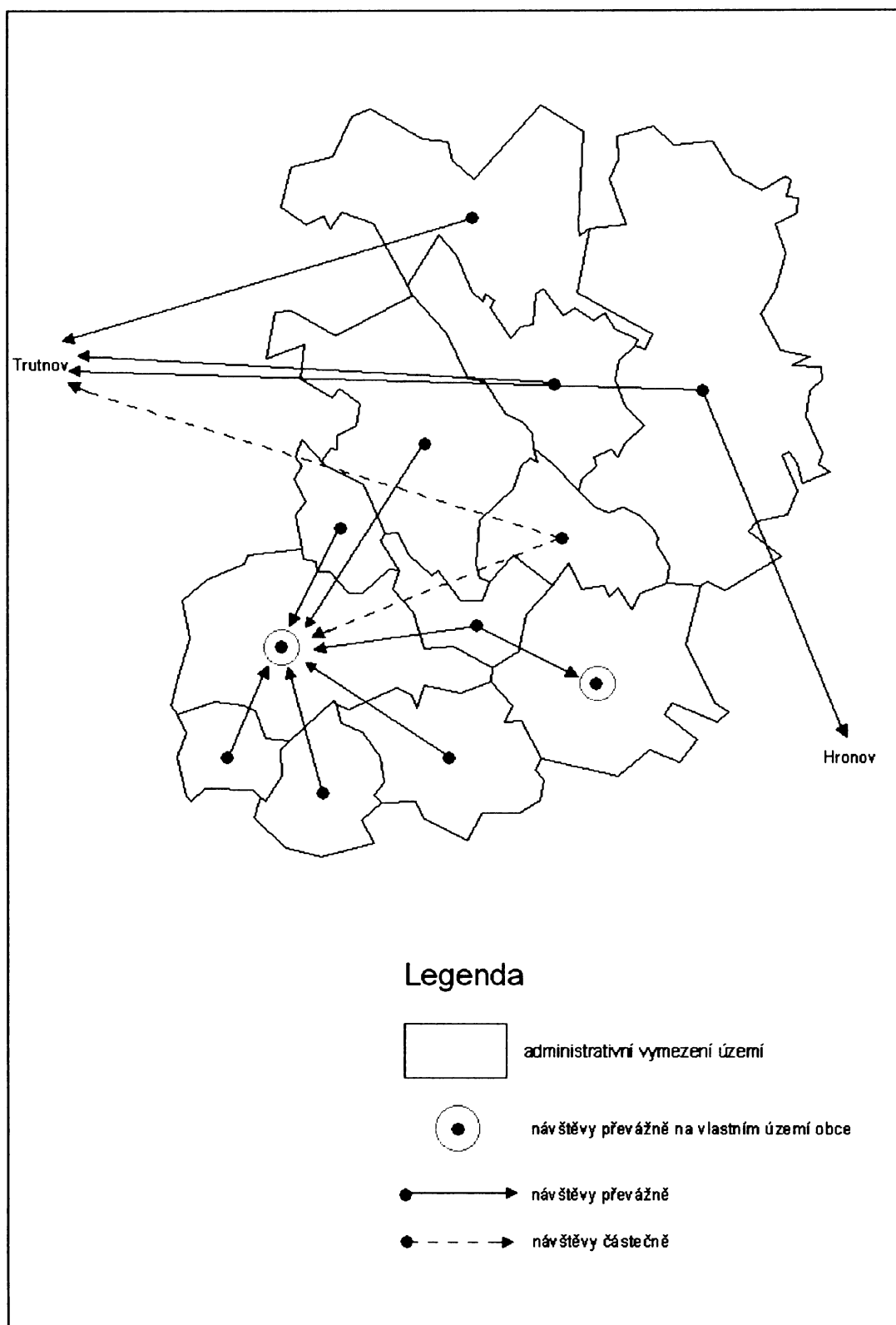
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 3: Spádovost z hlediska běžných služeb

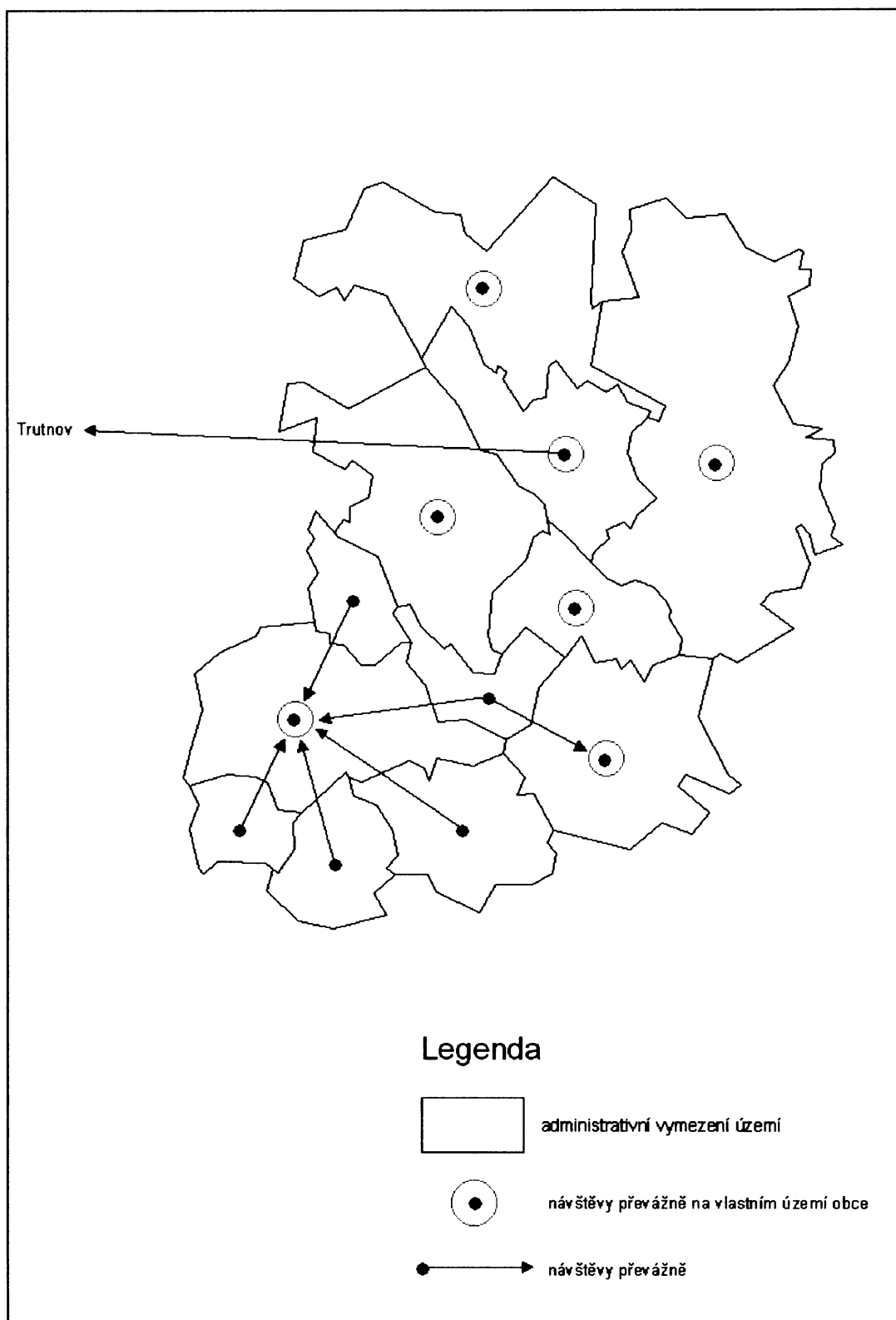
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 4: Spádovost z hlediska návštěvy lékárny

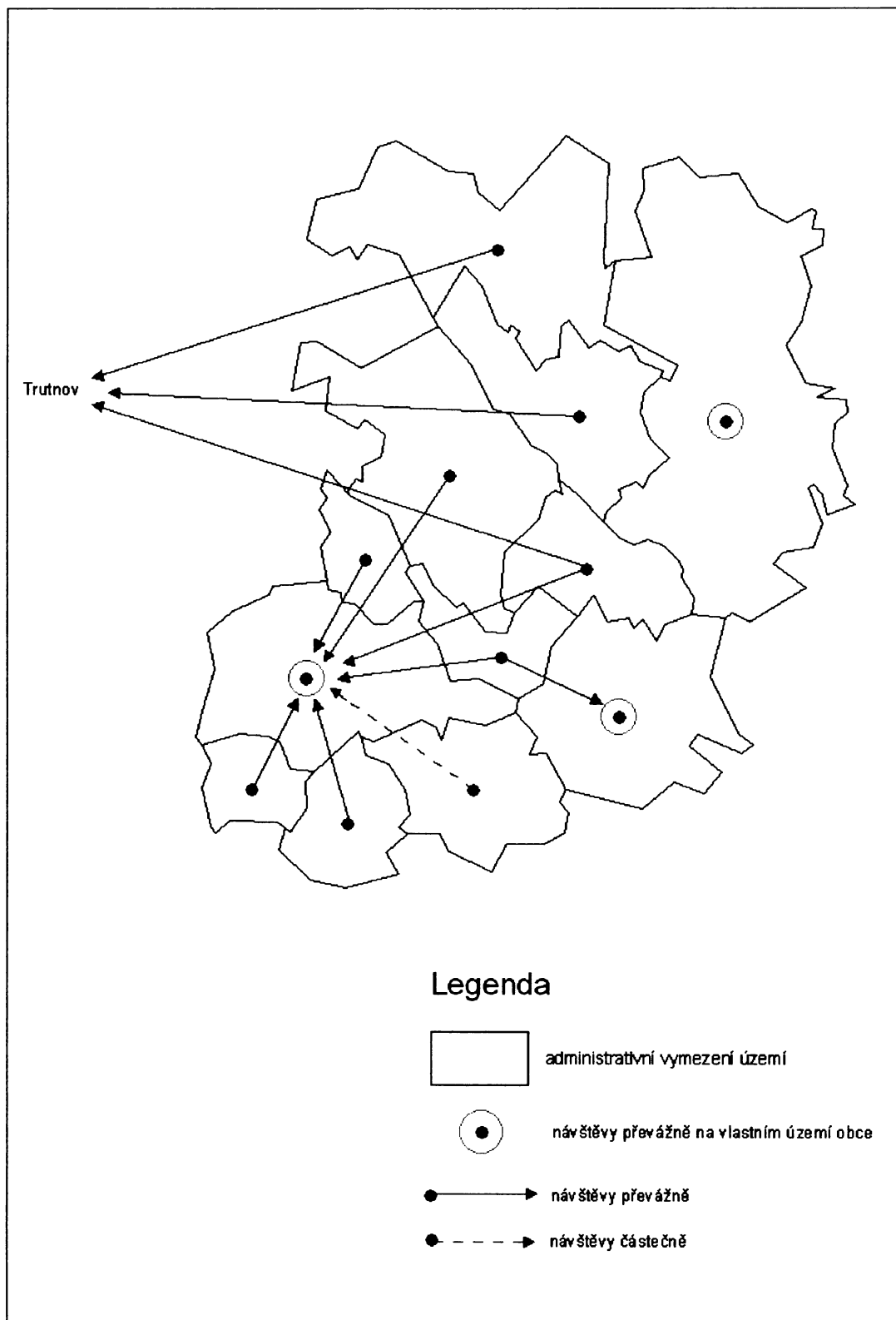
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 5: Spádovost z hlediska návštěvy lékaře

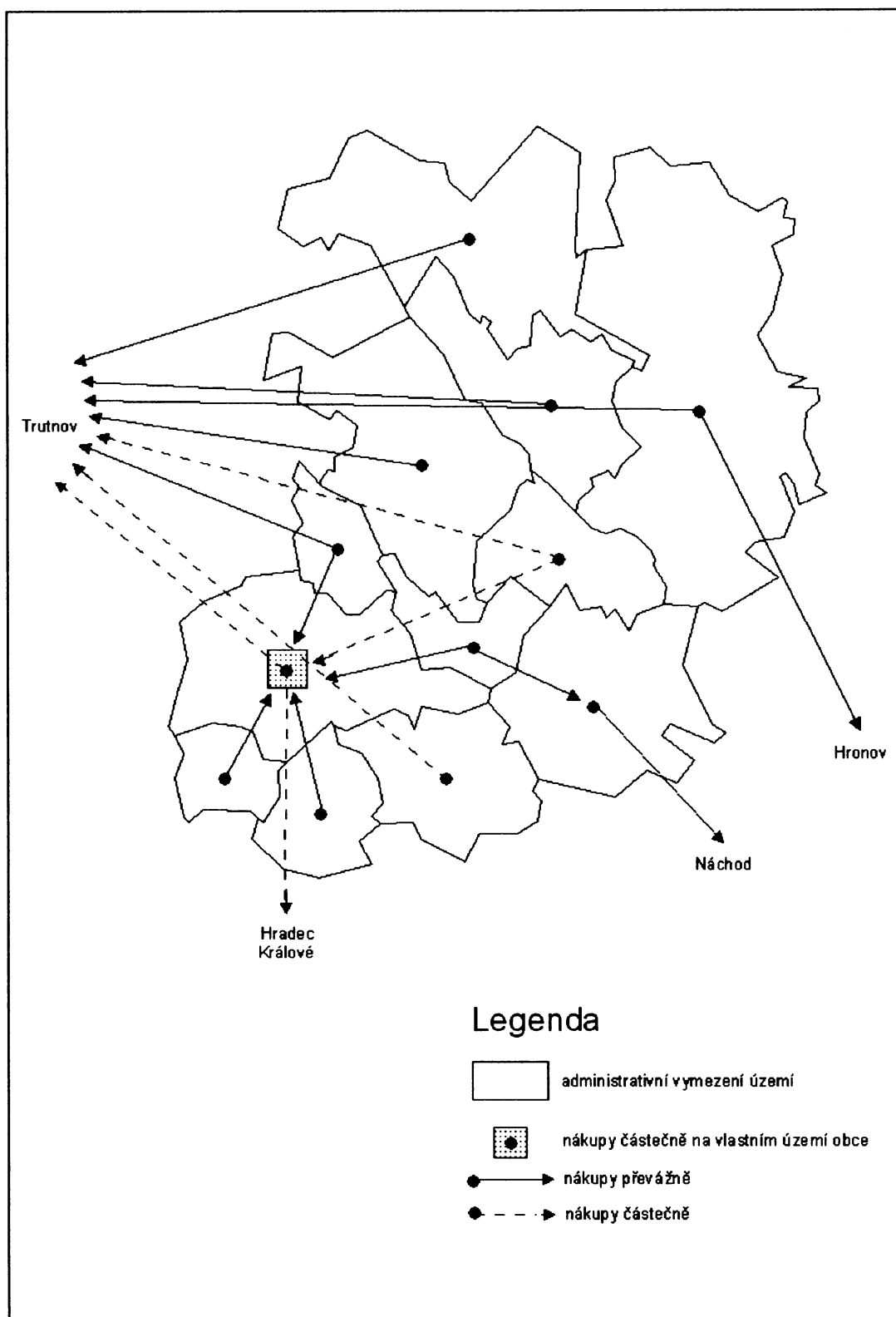
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 6: Spádovost z hlediska návštěvy spořitelny, banky, pojišťovny

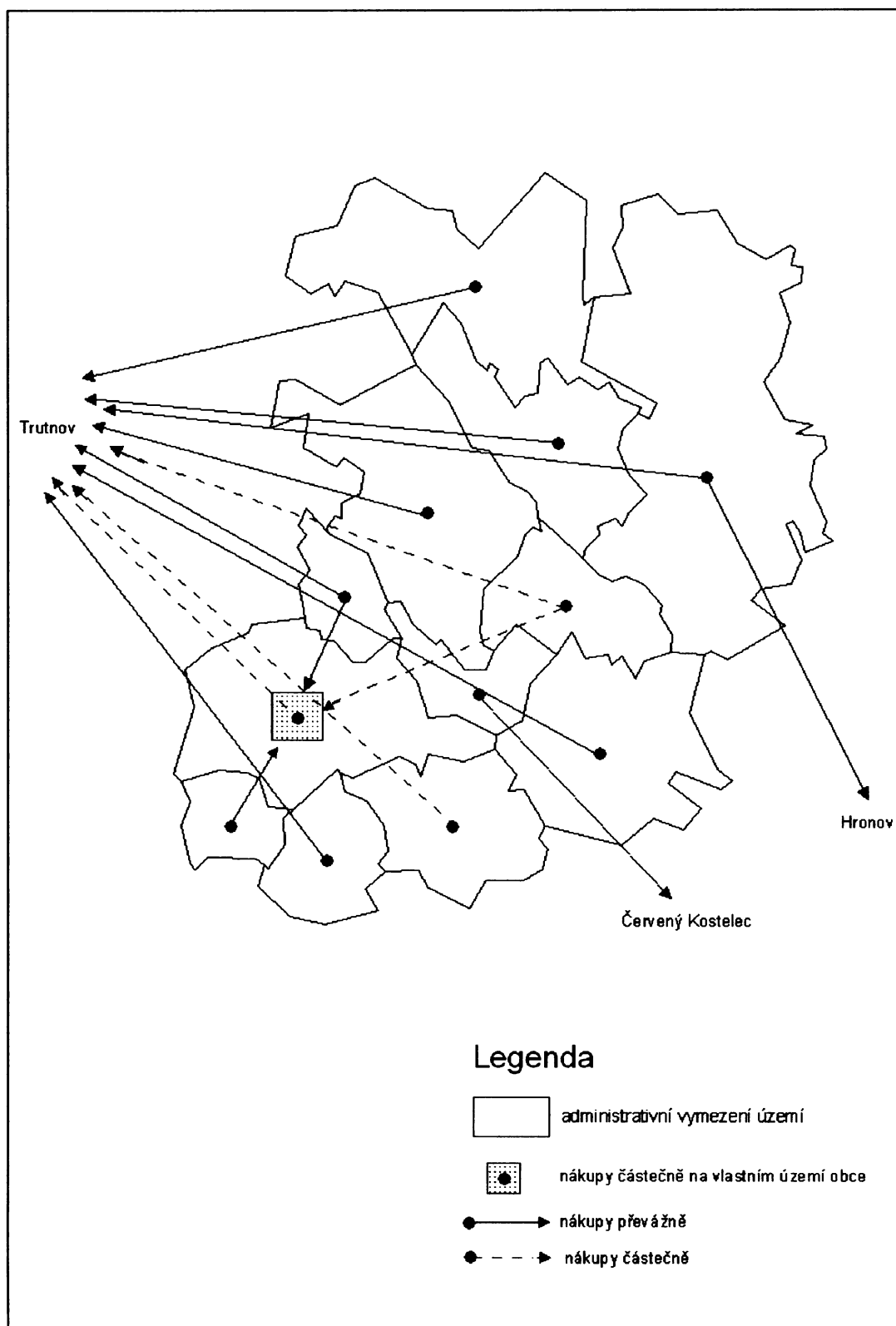
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 7: Spádovost z hlediska nákupů speciálního průmyslového zboží

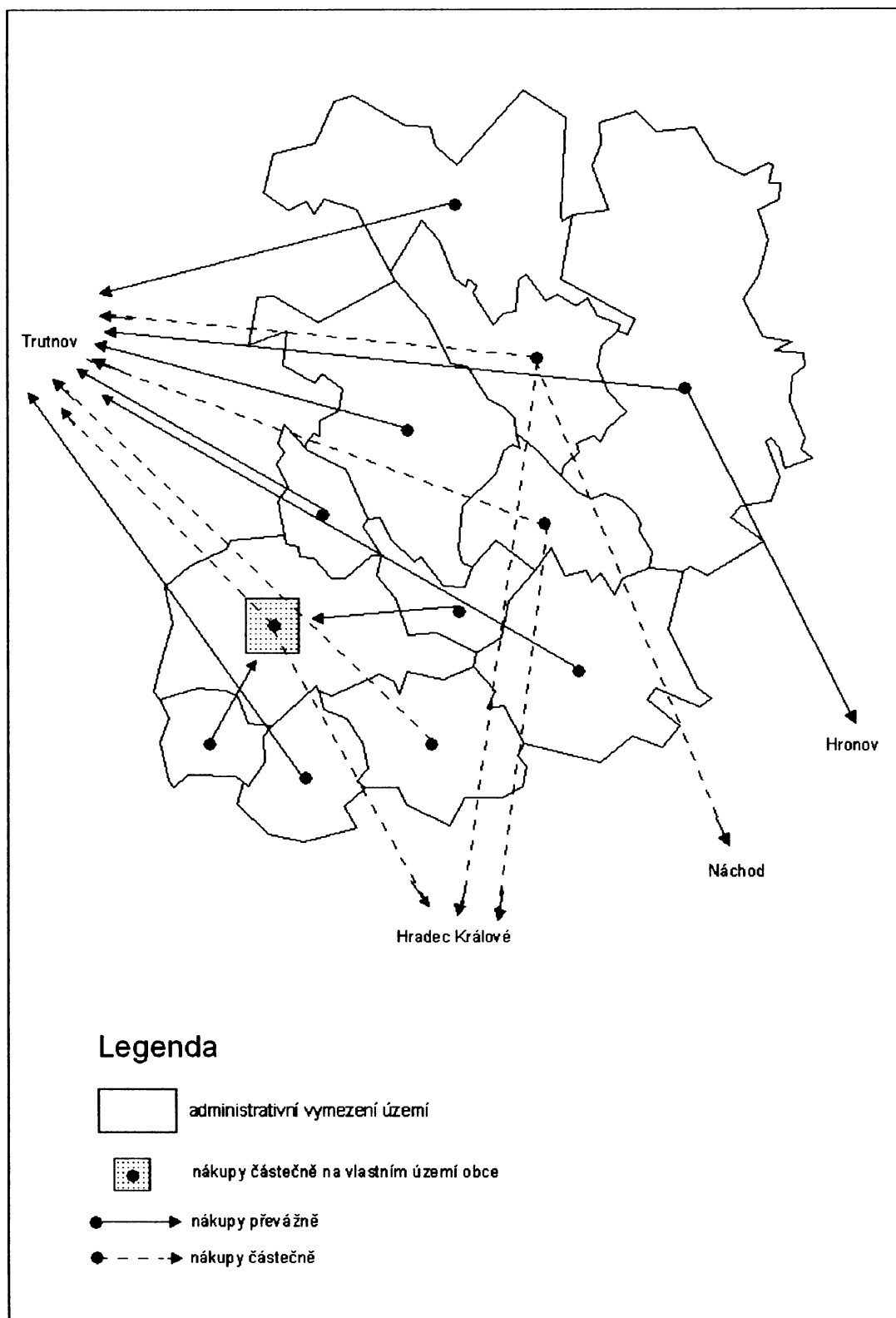
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 8: Spádovost z hlediska nákupů knih, kazet, CD, DVD

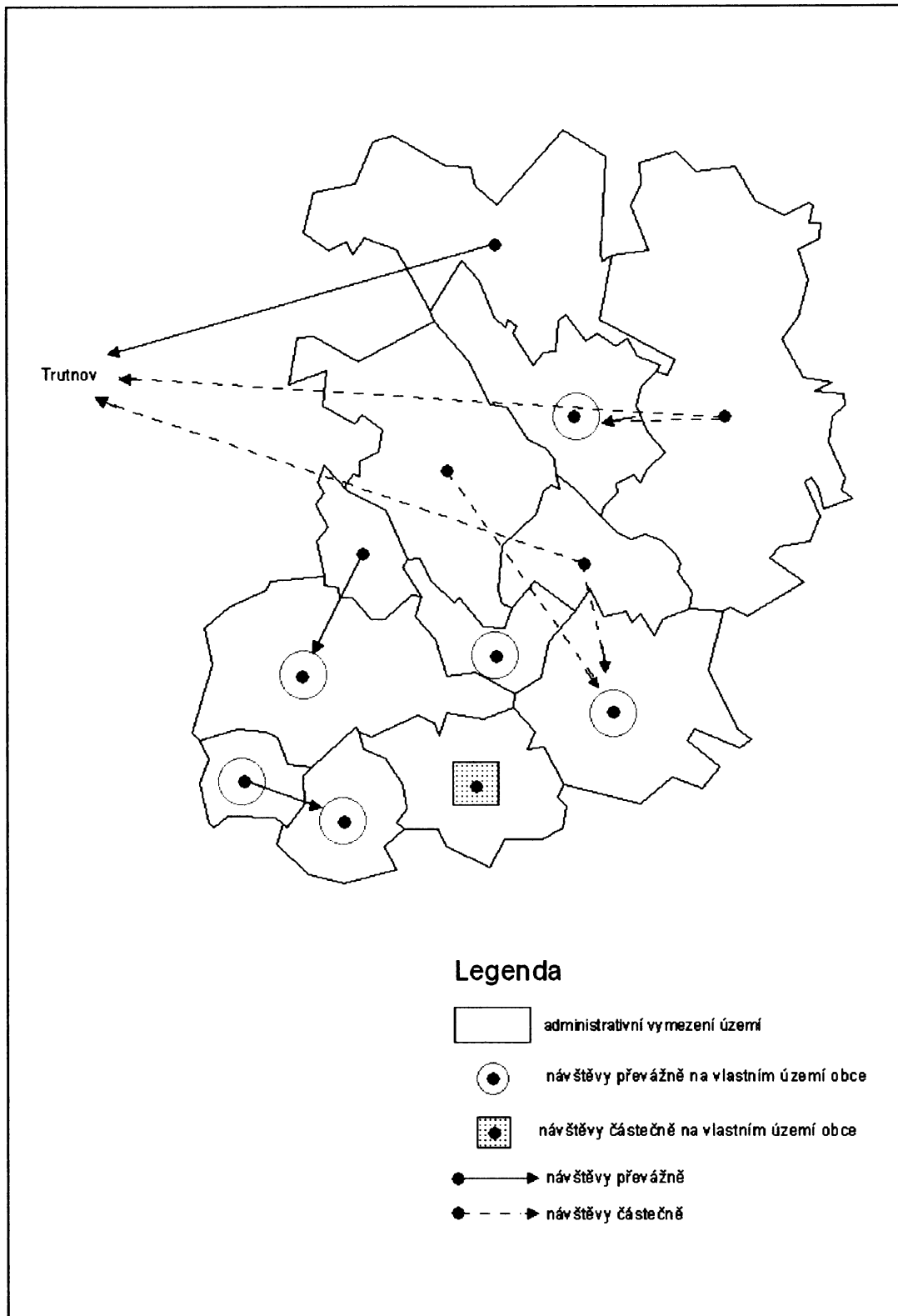
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 9: Spádovost z hlediska nákupů speciálního výběrového zboží

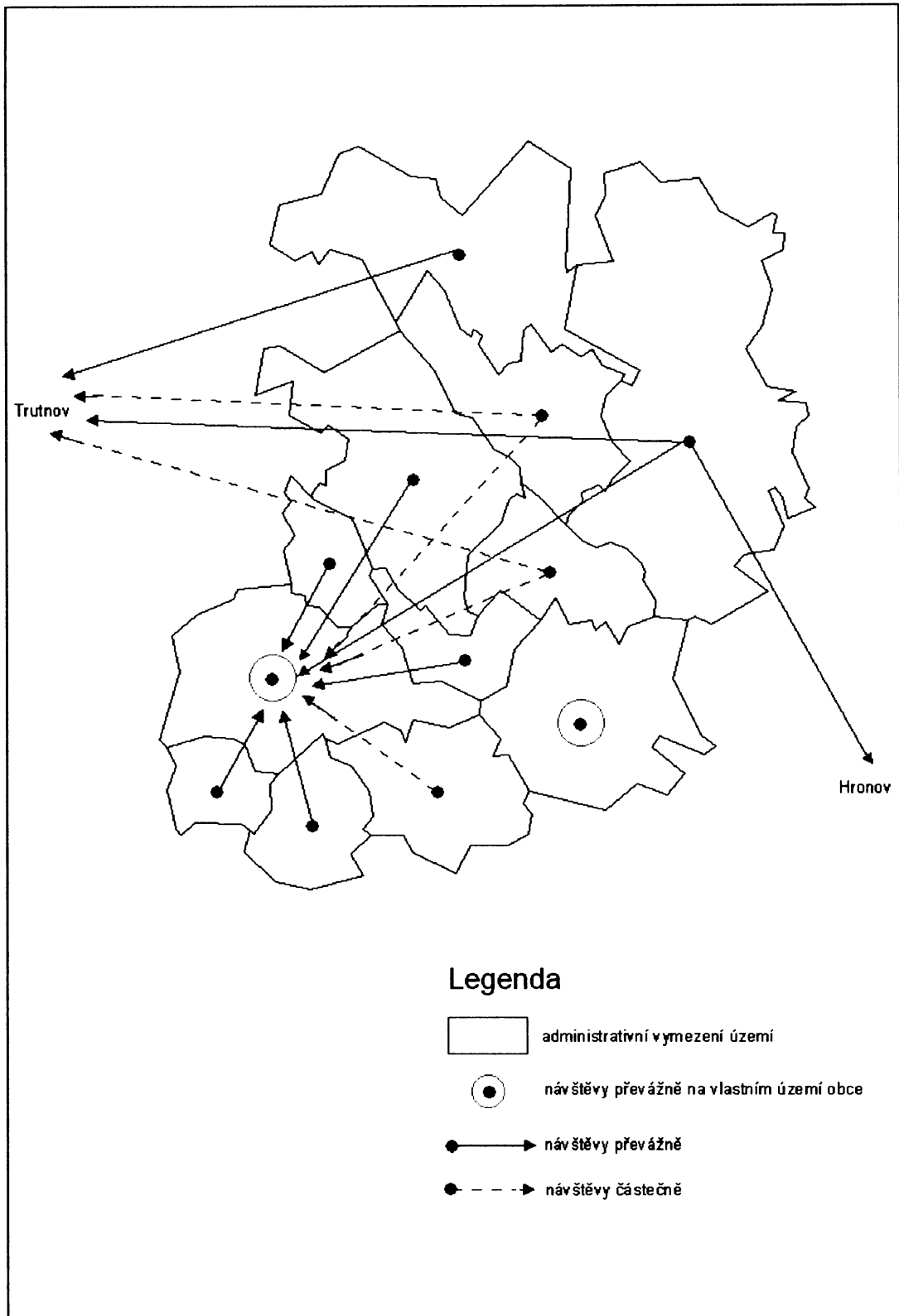
Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 10: Spádovost z hlediska návštěvy tanečních zábav

Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností

Obrázek č. 11: Spádovost z hlediska návštěvy kina nebo divadla

Zdroj: dotazníkové šetření pro představitele obcí modelového území o spádovosti za občanskou vybaveností